

Veikka Lahtinen, Tiina Ollila & Laura Uotila (toim.)

Eläinoikeus- raportti

animalia

Raportin tekijät

Veikka Lahtinen

Veikka Lahtinen (VTM) on tietokirjailija.

Tiina Ollila

Tiina Ollila (FM) on Animalian kampanjavastaava ja väitöskirjatutkija.

Laura Uotila

Laura Uotila (MMK) on Animalian eläinsuojeluasiantuntija ja tietokirjailija.

Sara Honkanen

Sara Honkanen (medianomi AMK) on Animalian graafinen suunnittelija.

Anni Sairio

Anni Sairio (TaM) on graafikko ja kuvittaja.

Sisällysluettelo

Johdanto: Tervetuloa ilmastotehtaaseen! —————	4
Eläimet ja ilmasto vuonna 2023 —————	12
Mihin unohtuivat broilerit ilmastokeskustelussa? —————	24
Kala, laiminlyöty eläinoikeuskysymys —————	36
Eläinpolitiikka ja eduskuntapuolueiden kannat —————	44

Toimituskunta

Veikka Lahtinen, Tiina Ollila ja Laura Uotila

Johdanto

Tervetuloa ilmasto- tehtaaseen!

- Eläinten oikeudet eivät ole saaneet jalansijaa ilmastokeskustelussa, vaikka eläintuotanto ja ilmastonmuutos kytkeytyvät toisiinsa.
- Suomen ilmasto- ja eläinpolitiikkaa voi kuvailla ”ilmastotehtaaksi”: Eläinten hyväksikäyttö on todennäköisesti tulevaisuudessaakin osa ruoantuotantoa, kunhan se ei tuota liikaa päästöjä. Erityisesti tästä kärsivät broilerit ja kalat.
- Ilmastonmuutos on sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kysymys, ja eläinten oikeudet ovat osa ilmastotoimia.
- Suomessa tulisi pyrkiä eläintuotannosta luopumiseen osana ruoantuotantoa. Tavoitetta voidaan edistää panostamalla kasviproteiinien ekologisesti kestävään tuotantoon ja asettamalla ilmastopolitiikalle seurattavia eläineettisiä kriteereitä.

”*Jo 60 prosenttia kaikista maapallon nisäkkäistä on ihmisen karjaa. Uusi tutkimus arvioi ensimmäistä kertaa kaiken elävän biomassan jakautumisen Maan päällä.*”¹

Näin huusi Helsingin Sanomien otsikko 25.5.2018. Vuonna 2018 julkaistiin uusi laskelma maapallon biomassan jakautumisesta. Tutkimuksen mukaan maapallon nisäkkäistä 60 prosenttia on nykyisin ihmisen ruoakseen kasvattamia tuotantoeläimiä.² Tämä on yksi hälyttävä esimerkki siitä, miten nykyinen eläintuotanto uhkaa luonnon monimuotoisuutta. Eläintuotanto muodostaa katastrofaalisen ilmasto-ongelman, johon politiikka herää hitaasti. Yksikään maailman maa ei ole toistaiseksi tehnyt ilmastoon pohjautuen päätöksiä eläinperäisen ruoan tuotannon vähentämisestä. Erilisten tutkimusten, raporttien ja selvitysten työkalupakista löytyy kuitenkin sama keino: kasviperäiseen ruokailuun siirtyminen. Silti se ei näy käytännön teoissa eikä puolueiden puheenaiheissa.

Nykyinen keskustelu eläimistä ja ilmastosta muodostaa eläineettisen vaaran paikan. Kun huomio on päästöissä, voidaan päätyä edistämään eläinten kannalta kärsimystä aiheuttavaa, mutta vähäpäästöisempää eläintuotantoa.

Tämän vuoden 2023 eläinoikeusraportin teema on eläinten oikeudet ja ilmasto. Teeman valikoitumisen syy on selvä: Animalia kokee, että eläinten oikeuksilla ei ole sijaa ilmastokeskustelussa, joka pyörii teknisten kysymysten ja maiden välisen taakanjaon kaltaisissa kysymyksissä. Vähemmälle huomiolle jää, kenen ehdoilla päästövähennyksiä tehdään ja mitä mahdollisesti menetetään, kun ilmastoa ”pelastetaan”.

On sääli, että eläinten oikeudet eivät ole saaneet asemaa ilmastokriisin torjumisessa, sillä ilmastoliike ja eläinliike ovat luontevat kumppanit. Tiedämme, että teollinen eläintuotanto on keskeinen tekijä sekä luontokadossa ja kuudennessa sukupolveltoallossa että itse ilmaston kuumenemisessä. Eläintuotanto vaatii yhä suurempia maa-alueita kasvatushallejaan, rehuntuotantoon ja laidunmaitaan varten. Lisäksi tuotantoeläinten tuottama metaani on

1. Kettunen 2018 2. Bar-On ym. 2018

hiilidioksidia voimakkaampi kasvihuonekaasu ja sikoja, nautoja ja broilereita varten kasvatettu rehu vie valtavia kasvatusalueita, jotka kannattaisi käyttää suoraan ihmisille syötettävän ruoan kasvattamiseen.

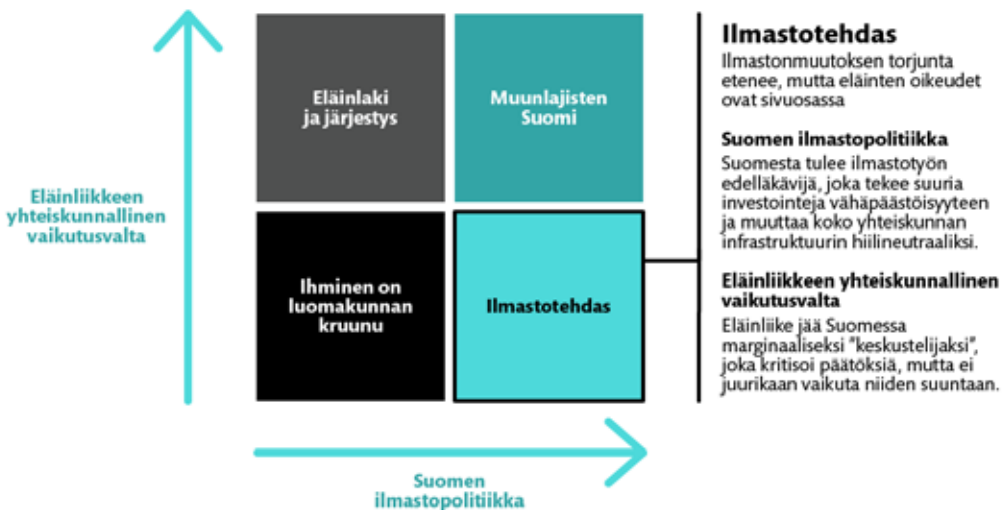

Haluamme osoittaa kaksitahoisen ongelman. Ensimmäiseksi, eläintuotantoa ylipäättään ei huomioida tarpeeksi ilmastokriisin torjunnassa. Nykyinen ilmasto-keskustelu vaikuttaa siltä, että ilmaston pelastaminen halutaan tehdä muuttamatta mitään kovin konkreettista, koska se voisi olla poliittisesti epäsuosittua. Niinpä lihankulutuksen vähentäminen ei ole kun-

nolla noussut edes keskusteluun. Suomessa kävi hiljattain niinkin, että keskustalainen maatalousministeri lykkäsi ilmastoa ja ruoantuotantoa koskevan ohjelman julkaisua, koska se ei sopinut yhteen eläinten tehotuotannon politiikan kanssa.³

Toiseksi, kun eläintuotanto huomioidaan ilmastokriisin torjunnassa, se tehdään ilman eläinetiikkaa. Eläintuotantoa ollaan valmiita vähentämään vain niiltä osin kuin se kuormittaa ilmastoa raskaimmin. Eläinetiikan näkökulmasta eläintuotantoa pitäisi kuitenkin vähentää myös siksi, että se aiheuttaa valtavaa kärsimystä ja riistää eläimiltä mahdollisuudet hyvään elämään. Tämän takia Animalia haluaa tuoda eläinten oikeudet mukaan ympäristö- ja ilmastokeskusteluun.

Tulevaisuuskuva: "Ilmastotehdas"

Eläin- ja ilmastopoliitikan nykyinen suhde Suomessa.

Ilmastotehdas tuottaa päästöpuhetta, mutta ei huomioi eläimiä

Kysymys eläintuotannosta ja ilmastosta on globaali, mutta tämä raportti fokusoituu Suomeen. Ilmastopolitiikkamme on globaalisti ajatellen edistyksellistä. Suomella on melko kunnianhimoinen tavoite olla hiilineutraali vuoteen 2035 mennessä. Eläinliikkeen kannalta ilmastopolitiikan ongelma on kuitenkin selkeä: ilmastokriisiä ollaan torjumassa välittämättä eläinten oikeuksista.

Animalia on tehnyt vuonna 2022 osana strategiatyöskentelyään neljä tulevaisuuskuva eläinten hyödyntämiseen liittyen. Tulevaisuuskuvat eroavat toisaalta ilmastopolitiikan ja toisaalta eläinpolitiikan suhteen. Ne muodostettiin painottaen kahta muuttujaa:

1) Suomen ilmastopolitiikka: Onko Suomi ottanut edelläkävijän vai vastaan hankkivan kapinallisen roolin ilmastomuutoksen torjunnassa?

2) Eläinliikkeen vaikutusvalta: Onko eläinliike merkittävä yhteiskunnallinen muutosvoima vai kritiikkiä taustalta esittävä keskustelija?

Polku, jolla Suomi näyttäisi olevan, nimetään tulevaisuuskuviissa ”Ilmastotehtaaksi”. Tässä skenaariossa Suomi pyrkii ilmastomuutoksen torjunnassa mallimaaksi, mutta eläinten oikeudet eivät ole merkittävä osa poliittista keskustelua.⁴

Eläinoikeusliike ei ole pystynyt pysäyttämään eläintuotannon kasvua. Eriytyisesti kalat ja broilerit ovat vaarassa joutua ilmastotehtaan polttoaineeksi. Jos tulevaisuuskuva toteutuu, ilmastopolitiikkaa tullaan tekemään niin, että kunnianhimoiset päästövähennykset saavutetaan eläinten oikeuksista piittaamatta. Näin ollen päädytään jatkamaan sellaista eläinten teollista hyödyntämistä, joka ei aiheuta merkittäviä ilmastopäästöjä.

Hyvä esimerkki ilmastotehtaasta on nautakarjan päästöjen vähentäminen rehua ja eläimiä jalostamalla. Vaihtoehto kun olisi tuotantoeläinten määrän vähentäminen ja siten myös rehunkulutuksen ilmasto- ja ym-

3. Koskinen 2022

4. Muut tulevaisuuskuvat:

- Tulevaisuuskuvasssa ”Muunlajisten Suomi” ilmastomuutoksen torjunnasta otetaan eläinoikeuskökökulma keskeiseksi fokukseksi ja Suomesta tulee kasviperäisen tuotannon edelläkävijämaa.
- Tulevaisuuskuvasssa ”Eläinlaki ja järjestys” Suomessa on maailman tiukin lemmikkejä koskeva lainsäädäntö, mutta ilmastönäkökökulma ei ruoantuotannossa liikuta juuri ketään.
- Tulevaisuuskuvasssa ”Ihminen on luomakunnan kruunu” eläimiä koskeva lainsäädäntö on heikolla tasolla ja eläinsuojelu on pitkälti kolmannen sektorin varassa. Eläinten oikeuksia pidetään ”vaarallisenä ideologiana”.

päristövaikutusten pienentäminen. Luonnonvarakeskuksen tutkijat esimerkiksi ovat selvittäneet maa- ja metsätalousministeriön ja elinkeinon rahoittamassa Beefgeno-hankkeessa, onko geneettisesti parhaimpien ja heikoimpien teuraseläinten ympäristöjäljessä eroa.⁵

Ehkä merkittävin esimerkki ilmastotehtaan esiinmarssista oli Suomen vuonna 2019 aloittaneen hallituksen hallitusohjelma. Hallitusohjelmaa kiiteltiin sen ilmestymisen aikaan laajasti ilmastopolitiikaltaan erittäin kunnianhimoisena. Keinot hallitusohjelma etsi kuitenkin ruoantuotannon ulkopuolelta. Ohjelma sisälsi ainoana liharuokaa koskevana huomionaan maltillisen tavoitteen lisätä julkisissa hankinnoissa ja ruokapalveluissa kasvispainotteisen ruoan osuutta.⁶ Oikeaa poliittista keskustelua lihaveroista tai tuotantoeläinten määrän vähentämisestä sen sijaan ei vielä kukaan aloittanut.

Poliittiseksi konsensukseksi näyttää muodostuneen, että Suomessa ruokavalio perustuu jatkossakin eläinproteiinille, jonka ilmastopäästöjä vain pyritään laskemaan. Kysymys on tulehtunut ja muodostunut niin sanotusti ”ideologiseksi”. Tällä tarkoitetaan sitä, että eläintuotannon hiilidioksidipäästöistä ei voi keskustella sellaisenaan, esimerkiksi korostaen päästöjen määriä.

Puhe ruoantuotannon ilmastopäästöistäkään ei riitä. On osa ongelmaa, jos keskustelemme ainoastaan mitattavista hiilidioksidipäästöistä. Juuri tällainen määrellisiin muuttujiin keskittyminen estää näkemästä oleellista laadullista kysymystä, toisten lajien hyvän elämän mahdollisuuksia. Eläinliikkeen tehtävä onkin tuoda ilmastokeskusteluun muistutus siitä eläinten huonosta kohtelusta ja tuhlailevuudesta, jonka ilmastotehdas aiheuttaa.

Eläimet ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus

Sosiaalisella oikeudenmukaisuudella tarkoitetaan eri ryhmien mahdollisuuksia yhdenvertaisesti tavoitella hyvää elämää. Eläinoikeusajattelussa laajennetaan sosiaalisen oikeudenmukaisuuden analyysi ihmisistä myös muiden lajien oikeuksiin.

Tästäkin näkökulmasta on nähtävissä selvä kuilu eläin- ja ilmastopolitiikan välillä. Vaikka ilmasto- ja ympäristöliike on pyrkinyt vähitellen huomioimaan ympäristökysymysten yhteyden rasismiin ja erilaisiin alkuperäiskansojen maakamp-pailuihin, eläinoikeusasiat ovat jääneet vähälle huomiolle. Keskustelu ilmasto-oikeudenmukaisuudesta ei ole Suomessa laajentunut toisiin lajeihin.

Nykyiset eläintuotantoon liittyvät tavoitteet osana ilmastopolitiikkaa ovat juuri seurausta siitä, että eläinoikeusaktivismia ei ole kytketty osaksi ilmasto- ja ympäris-

5. Leino & Hietala 2022. 6. Valtioneuvosto 2019, 43

töliikettä. Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden huomioiminen voisi tarkoittaa sitä, että otetaan ilmastopolitiikassa kaikki väkivallan, sorron ja hyväksikäytön muodot huomioon. Tällöin joudumme kysymään, voiko päästöjä tosiaan torjua sulkemalla miljoonia broilereita halleihin kasvamaan lihasmökyiksi, joiden jalat pettävät lopulta kehonpainon alla? Voiko kaloja uittaa loputonta ympyrää altaissa, joissa niiden kyljet repeytyvät haavaumille?

Nykyinen ilmastopolitiikka tuottaa uusia eläinten kärsimyksen muotoja, jotka jäävät huomiotta, koska eläinetiikka jää sivuosaan pöydissä, joissa asioista päätetään. Kalankasvatussektorin laajentamissuunnitelmat johtavat kaloja ahtaasti kasvattavien laitosten määrän lisääntymiseen. Tämä näyttää tapahtuvan pitkälti ilmasto- ja ympäristöliikkeen tuella tai ainakin hiljaisella hyväksynnällä. Tarvittaisiinkin uusia liittolaisuuksia eläin- sekä ilmasto- ja ympäristöliikkeen välille, jotta jälkimmäisen nykyinen vipuvoima voitaisiin valjastaa myös eläinten oikeuksien ajamiseen ilmastopolitiikassa.

Suomessa poliittinen keskustelu ruoantuotannosta ja ilmastosta on vasta alkamassa. Sanna Marinin hallitus jätti ruoantuotantosektoria koskevat päätökset vähemmälle huomiolle, koska hallituskumppani keskustan kanssa asioista päättäminen olisi ollut luultavasti liian

vaikeaa. Pian tullaan keskustelemaan siitä, miten ruoantuotanto sopeutuu Suomen päästövähennystavoitteisiin. Jos ilmastotehtaan merkit pitävät paikkansa ja nykykehitys jatkuu, olemme siunaamassa eläinten kärsimyksen jatkumista ja jopa lisääntymistä osana 2020- ja 2030 -lukujen ilmastopolitiikkaa.

Ilmastopolitiikkaa olisi arvioitava eläinten oikeuksien näkökulmasta

Jotta eläinten oikeudet olisivat aidosti osa ilmastopolitiikkaa, tulisi eläinten kasvataminen ruoaksi lopettaa. Vaikka kaikki eläintuotannon muodot eivät aiheuta yhtä paljon hiilidioksidipäästöjä, ne vievät kanssaeläjiltämme mahdollisuuden hyvään elämään. Emme voi perustella esimerkiksi broilerin- tai kalankasvatusta ”eettisenä” tuotantona vain sen perusteella, että ne eivät tuota yhtä paljon päästöjä kuin vaikkapa naudankasvatus.

On selvää, että tämä tavoite ei ole poliittisesti realistinen lyhyellä aikavälillä. Siksi onkin listattava joukko muita tavoitteita, jotka luovat edellytykset sille, että Suomi voi tavoitella hiilineutraaliutta ilman eläinten hyväksikäyttöä. Tällaisia tavoitteita ovat kotimaisten ja läheltä tuotujen kasviperäisten proteiinien tuotannon merkittävä lisääminen, tukipolitiikan muokkaaminen kasviperäisiä

proteiineja suosivaksi ja kasviperäiseen ravintoon liittyvien kulttuuristen jännitteiden purkaminen. On tärkeää, että kasviproteiinien syömiseen liittyviä kaupunkilaiseen, valkoisista naisista koostuvaan koulutettuun eliittiin liittyviä mielikuvia puretaan. Tarvitsemme eri taustaisia kasviruoka-aktivisteja ja -asiantuntijoita. Kasviperäisen ravinnon tulee olla edullista ja laajalti saatavilla. Suomeen tarvitaan laaja-alainen investointiohjelma kasviperäisen ravinnon edistämiseksi.

Politiikan tasolla oleellinen muutos olisi ilmastopolitiikan pysyvämpi valvominen eläinten oikeuksien toteutumisen näkökulmasta. Nykyisellään ilmastopolitiikkaa valvotaan erityisesti päästövähennysten toteutumisen kannalta. Vuonna 2022 valtioneuvosto julkaisi uuden lainvalmistelun vaikutusarviointiohjeen. Ohje on tarkoitettu ensisijaisesti valtioneuvoston lainvalmistelijoille, mutta sitä voidaan käyttää myös erilaisten politiikkaohjelmien ja -toimenpiteiden valmistelussa. Siinä käsitellään eri vaikutuslajien arviointia, ja uutena on mukana myös eläinten hyvinvointi. Vaikutusten tunnistamisen tarkistuslistalla eläinten hyvinvointi on viimeisenä kohtana, ja apuna on kysymys: Vaikuttaako ehdotus pidettyjen tai luonnonvaraisten eläinten hyvinvointiin? Tämä on pieni askel sitä kohti, että

lainvalmistelijoiden tulisi edes nimellisellä tasolla huomioida eläinkysymykset taloudellisten, ihmisoikeus- ja ympäristövaikutusten rinnalla.

Ilmastopolitiikan onnistumista olisi kuitenkin arvioitava monipuolisemmin sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja eläinten oikeuksien toteutumisen kannalta. Eläinten oikeudet pitäisi kirjata viralliseksi kriteeriksi onnistuneelle ilmastopolitiikalle. Tätä seurantatehtävää voisivat toteuttaa eläinjärjestöt ja tutkijat.

Kaikki muutokset eivät tapahdu politiikan ylätasolla. Siksi tämä julkaisu haluaa haastaa tutkijat, ympäristöjärjestöt, toimittajat ja ilmastoaktivistit ajattelemaan kriittisesti suhdettaan eläinetiikkaan ja eläinpolitiikkaan. Onko meillä eettisesti varaa unohtaa kaikkien miljoonien Suomessa kasvavien tuotantoeläinten intressit, kun ”pelastamme” ilmastoa? Kuuluvatko eläinaiheet vain eläinsuojelijoiden ja eläinoikeusliikkeen agendalle?

Lähteet

Bar-On, Yinon M.; Phillips, Rob; Milo, Ron 2018: The biomass distribution on Earth. PNAS 115 (25).
Verkkolähde: <https://www.pnas.org/doi/full/10.1073/pnas.1711842115>

Kettunen, Niko 2018: Ihmisiä on vain 0,01 prosenttia kaikesta elämästä, mutta olemme jo tuhonneet 83 prosenttia luonnonvaraisista nisäkkäistä ja puolet kaikista kasveista. Helsingin Sanomat. Verkkolähde: <https://www.hs.fi/tiede/art-2000005695416.html>

Koskinen, Mika 2022: Hallituksen kiisteltyä ilmastoruokaohjelmaa ei kuulu eikä näy – ministeri Kurvinen vaikenee. Iltalehti 16.12.2022. <https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/13e25765-0730-4b9b-8096-3073e5f6f284>

Leino, Maria & Hietala, Sanna 2022: Lihakarjan hiilijalanjälkeä voidaan pienentää jalostuksella ja pitkäikäisiä emoja suosimalla. Luke.fi 4.4.2022. Verkkolähde: <https://www.luke.fi/fi/blogit/lihakarjan-hiilijalanjalkea-voidaan-pientaa-jalostuksella-ja-pitkaikaisia-emoja-suosimalla>

Valtioneuvosto 2019: Osallistava ja osaava Suomi. Pääministeri Antti Rinteen hallituksen ohjelma. Valtioneuvoston julkaisu 2019:23. Verkkolähde: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161662/Osallistava_ja_osaava_Suomi_2019_WEB.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Eläimet ja ilmasto vuonna 2023

- **Eläintuotanto edistää luontokatoa ja ilmastonmuutosta, koska siihen tarvitaan laidunmaata ja rehupeltoja. Lisäksi eläimet tuottavat kasvihuonekaasuja.**
- **Kasviperäinen tuotanto tuottaa vähemmän ilmastopäästöjä kuin eläintuotanto, koska kasvituotanto ei edellytä rehun kasvatusta eikä vaadi niin suuria maa-aloja. Tuotannossa ei synny suuria metaanipäästöjä.**
- **Kaikki eläintuotanto ei tuota yhtä paljon päästöjä. Ilmastonmuutos ei ole riittävä eläintuotannon vastustamisen peruste. Eläintuotannon kritiikissä on ilmaston lisäksi otettava huomioon eläinten elämänlaatu.**
- **Suomalainen eläintuotanto ei ole ilmastoystävällistä, vaikka niin halutaan antaa ymmärtää. Suomessa maatalouden päästöjä ei ole saatu käännettyä laskuun, vaikka muut ilmastotoimet ovat edenneet.**
- **Eläimiä ja ilmastoa koskevat kysymykset jakavat suomalaisia puoluekannan mukaan liberaali-konservatiiviakselin mukaisesti.**

Nykyinen ruoantuotannon järjestelmä perustuu suurelta osin nautojen kasvattamiseen ja vie valtavia maa-alueita globaalisti. Siinä missä vielä ennen teollista aikaa ihmisen ruokavalio koostui huomattavasti vähemmän eläinproteiinista, teollinen eläintuotanto on levinnyt ennennäkemättömällä tavalla 1900-luvun aikana. Väestönkasvu Euroopan ulkopuolella on johtanut eläinperäisen proteiinin tuotantomäärien kasvuun. Vaikka Euroopassa nautakarjan määrä on vähentynyt 1900-luvulla, Etelä-Amerikan ja Afrikan nautakarjan määrät ovat moninkertaistuneet ja esimerkiksi Aasian sikatuotannon määrä on monikymmenkertaistunut.¹

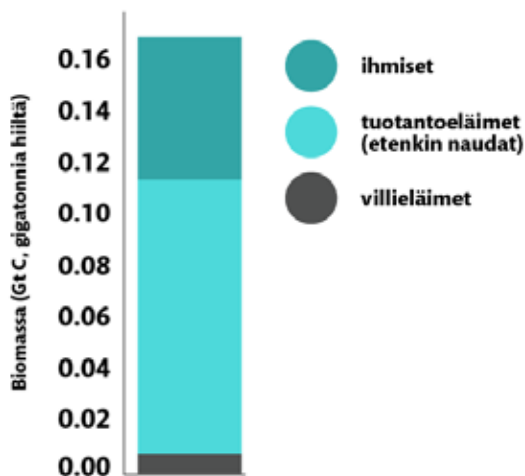
Tutkijat ovat varoittaneet yhä äänekkäämmin käynnissä olevasta kuudennesta joukkosukupuutosta. Tämä valtava ja ajallisesti pitkä prosessi voidaan esittää esimerkiksi seuraavalla tavalla:

"Esimerkiksi konservatiivisesti arvioiden lähes 200 selkärankaisten lajia on kuollut sukupuuttoon viimeisen 100 vuoden aikana. Tämä merkitsee noin 2 lajin menetystä vuodessa. Harva kuitenkaan tajuaa, että jos 200 selkärankaisten lajin häviämistä verrattaisiin viimeisten 2 miljoonan vuoden arvioidulle "taustalle" tai "normaalille" sukupuuttotahdille, niiden häviäminen ei olisi kestänyt vuosisataa vaan jopa 10 000 vuotta eläinryhmästä riippuen."²

Kuudennen joukkosukupuuton odotetaan aiheuttavan odottamattomia dominoefektejä keskinäisriippuvaisissa ekosysteemeissä ympäri maailman ja valtavia pudotuksia biodiversiteetissä. Villieläimien kokonaismäärästä katoaa jopa lähes 10 % vuosikymmenessä. Suurimmiksi syiksi joukkosukupuutolle mainitaan muun muassa nykyinen maankäyttö ja ihmisen aiheuttama ilmastonmuutos.³

Ihmisten, tuotantoeläinten ja villieläinten nykyiset biomassat suhteutettuna toisiinsa

Lähde: Bar-On ym. 2018b

1. Bouwman ym. 2011, kuvio 1.

2. Ceballos ym. 2017

3. WWF 2023

YK:n elintarvike- ja maatalousjärjestö FAO:n mukaan karjatalous tuottaa globaalisti 14,5 prosenttia kaikista ihmisen tuottamista kasvihuonepäästöistä.⁴ Tämäntapaiset arviot voisivat olla huomattavasti suurempia, jos huomioitaisiin paremmin vaihtoehtoiskustannukset: esimerkiksi eläintuotannon vaatimien maa-alojen potentiaali hiilinieluna, mikäli ne eivät olisi nykyisessä käytössä.⁵ Tällä hetkellä eläintuotanto vie noin kolmanneksen maapallon kaikesta asumiskelpoisesta pinta-alasta.⁶ On luontevaa kysyä, paljonko ruoantuotannon päästöjä voitaisiin laskea ja luontokatoa hillitä, mikäli edes osa nykyisestä karjatalouteen perustuvasta proteiinintuotannosta korvattaisiin kasviperäisellä ruoantuotannolla.

Eläintuotannon ilmastopäästöt perustuvat useaan eri tekijään. Tuotanto vaatii maa-aloja, joilla voisi olla potentiaalisesti käyttöä hiiltä sitovana maana, esimerkiksi metsäalueena. Tuotantoeläimet myös syövät rehua, joka itsessään edellyttää valtavia maa-alueita. Suurimpana tekijänä päästöissä on eläinten itsensä tuottama metaani, joka on moninkertaisesti hiilidioksidia voimakkaampi kasvihuonekaasu.

Nykyistä eläintuotantoa voidaan verrata kasviperäiseen tuotantoon yksinkertaisen vertailun avulla: Eläintuotannossa kasvatetaan suurilla maa-alueilla eläimiä proteiinipitoiseksi ruoka-aineeksi niin, että ne syövät rehua, jonka kasvattamiseen tarvitaan myös

suuria maa-aloja. Kasviperäisessä ruoantuotannossa kasvatetaan ainoastaan tämä ”rehu”, eli tuotetaan proteiinia suoraan viljeltävästä maasta, vaikka kasviproteiineihin toki liittyy usein jälkiprosessointia valmiiksi tuotteeksi. Kasviperäisen ruoan tuotantotapa sitoo vähemmän maata ja vaatii vähemmän resursseja.⁷ Yhteenvedona voidaan todeta, että teollinen eläintuotanto kytketty nykyiseen ilmastokriisiin monilla tavoilla. Valitettavasti ruoaksi kasvatettavien eläinten määrä ei ole laskusuunnassa ilmastotietoisuuden kasvusta huolimatta.

Broilerintuotanto tai kalankasvatus eivät ole ilmastomuutoksen suhteen samanlainen ongelma kuin nautojen kasvatusta. Tässä kohtaammekin ongelmallisen tilanteen eläinten oikeuksien ja ilmastokriisin kannalta: Broilerintuotantoa ja kalankasvatusta pidetään kestävinä ruoantuotannon tapoina, vaikka tiedämme niiden olevan eläinten oikeuksien kannalta todellinen ongelmavyöhyke.⁸

Suomi eläintuotannon ja ilmastomuutoksen ”poikkeustapauksena”

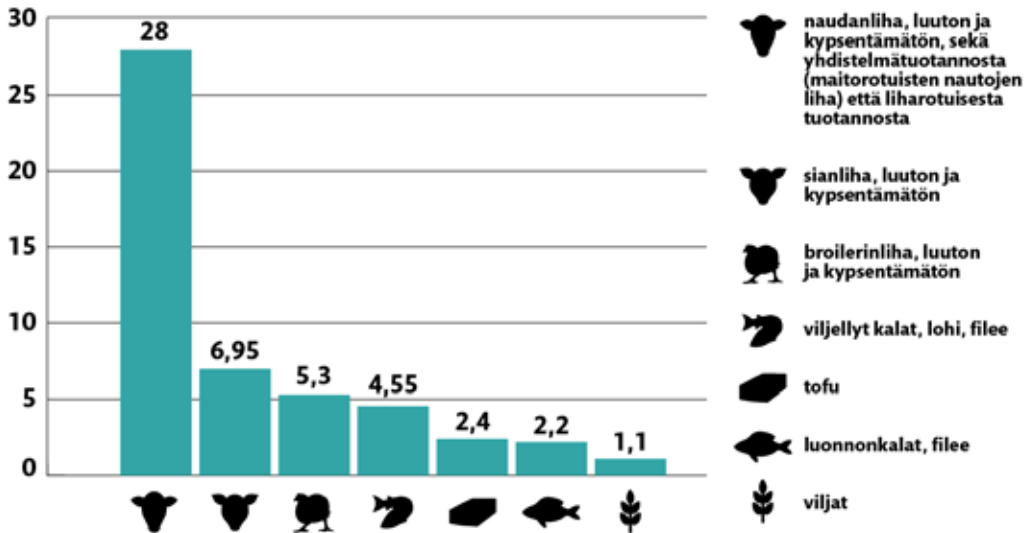
Suomalaisen eläintuotannon etujärjestöt esittävät mielellään Suomen erityisen hyvänä maana eläintuotannon näkökulmasta, oli kyse sitten eläinten hyvinvoinnista tai ruoantuotannon ilmastopäästöistä.

4. FAO 2013 5. Searchinger 2018 6. Ritchie 2019 7. Ritchie 2020

8. Ilmasto-opas.fi 2020 & Ks. artikkelit kalan- ja broilerinkasvatuksesta tässä julkaisussa.

Eri ruoka-aineiden ilmastovaikutus

(GWP kg CO₂-ekv./kg, eri arvioiden vaihteluvälin keskiarvo)

Lähde: Ilmasto-opas.fi 2020

Tällaisissa mainospuheissa sekoitetaan mielellään asioita toisiinsa: esimerkiksi eläinten populaatiotasoon liittyvät ”puh- taustoimet”, kuten antibioottien käytön vähäisyys, eivät ole subjektiivinen hyvinvointitekijä eläimelle.

Suomalaista eläintuotantoa ei kannata myöskään ilmaston näkökulmasta nähdä erityistapauksena. Maatalouden ilmasto- päästöjä ei toistaiseksi ole saatu laskemaan siitä huolimatta, että ilmastotoimet muualla yhteiskunnassa tuottavat merkittäviä positiivisia tuloksia.⁹ Kyse on jossain määrin

poliittisesta ongelmasta ja vuosina 2019–2023 hallinneen Rinteen ja Marinin hallituksen kyvyttömyydestä tehdä merkittäviä muutoksia eläinperäiseen ruoantuotantoon.

Suomessa on yritetty markkinoida maidontuotantoa ympäristöystävällisenä vedoten nurmiviljelyyn. Tämä tarkoittaa nautojen laidunmaan kykyä sitoa hiiltä itseensä ja siten kompensoida märehäijöiden tuottamia kasvihuonekaasuja. Käytännössä se on voinut tarkoittaa esimerkiksi, että lasketaan saman tilan omistamien metsien hiilinielu mukaan maidontuotannon päästötaseeseen.

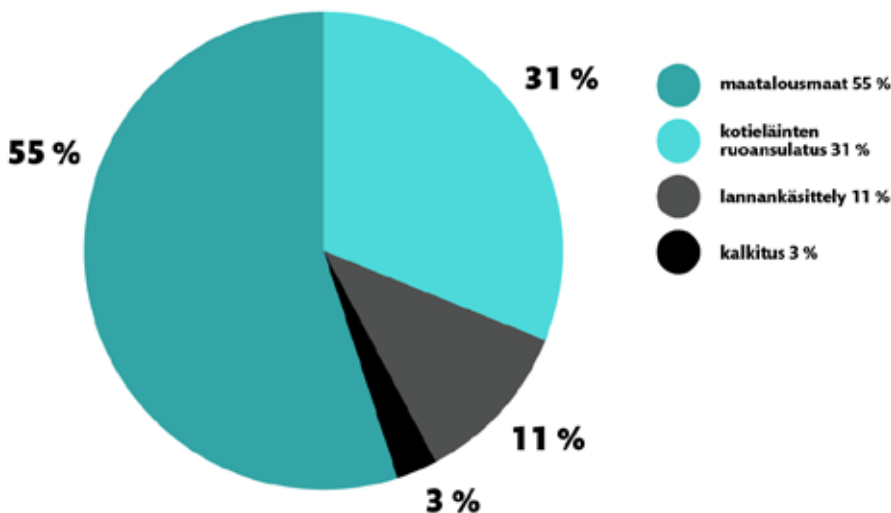
9. Siljander ym. 2022, 10

Näin ollen itsessään päästölähteenä toimiva nautakarja ”kompensoidaan” siihen kokonaan liittymättömällä metsällä. Itse maidontuotannon päästöintensivisyyteen tämä ei tietenkään suoraan vaikuta, vaan yhtä hyvin voitaisiin ostaa päästökompensaatiota vaikka toiselta puolelta maailmaa. Nurmen kyky sitoa päästöjä taas on epäselvää, mutta mistään uskomattoman tehokkaasta päästönielusta ei kuitenkaan ole kyse.¹⁰

Eläintuotannon merkittävä edunvalvoja MTK kirjoittaakin hieman paradoksaalisesti, että ”vaikka laskelmissa maatalouden päästöt näyttäytyvät yhä suurempina, ilmastotekoja tehdään maataloilla yhä enemmän”.¹¹

Suomessa lihan kulutus kasvoi pitkään, mutta nyt se on pysähtynyt ja kääntynyt vienuon laskuun. Myös maidon kulutus vähenee edelleen. Nykyinen kulutettavan lihan määrä on kuitenkin niin suuri, että merkittävää laskua pitäisi tapahtua, jotta Suomi voisi tavoitella aidosti kestävästä ruoantuotantoa. Luullisen lihan kulutus oli vuonna 2021 henkilöä kohti 79,1 kiloa, josta noin puolet on syötävää lihaa.¹² Kulutus laski vain 0,2 kiloa edellisvuodesta. Maatalouden päästöt eivät tietenkään johdu yksistään eläintuotannosta, vaikka sillä onkin merkittävä osuus kokonaispäästöistä sekä metaanin että maankäytön osalta.

Suomen maatalouden kasvihuonekaasupäästöt vuonna 2021

Lähde: Siljander ym. 2022, kuva 10.

10. Ks. esim. Rydenfelt 2017

11. MTK 2021

12. Luonnonvarakeskus 2022

Suomalaisten asenteet ilmasto- ja eläinkysymyksiin

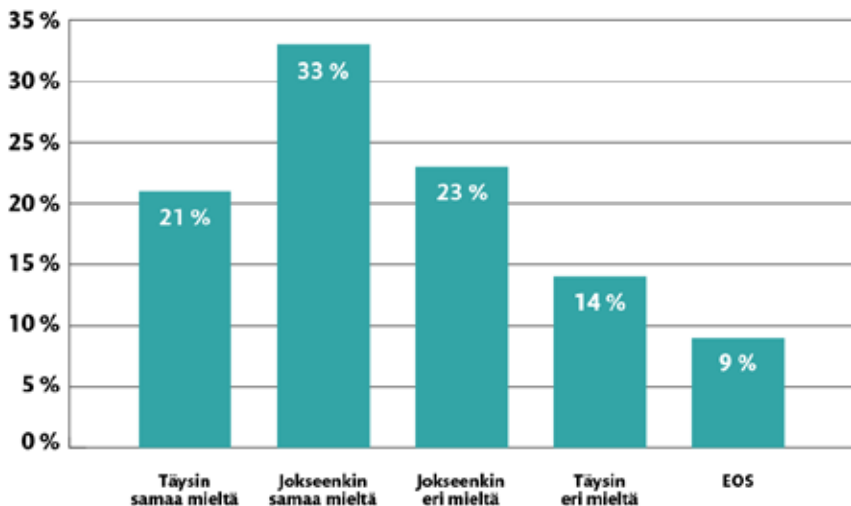
Tämän vuoden kyselyssä keskityttiin ilmasto-, ympäristö- ja eläinoikeuskysymysten välisiin yhteyksiin. Kysymyksiin valitsimme broilerinjalostusta koskevan kysymyksen, koska broilerintuotantoa pidetään ilmastovaikutuksiltaan vähemmän ongelmallisena kuin muuta lihantuotantoa. Broilerinliha sopii ilmastopolitiikkaan, jossa ei huomioida eläinten oikeuksia. Muissa kysymyksissä pohdittiin ilmastopolitiikkaa, lihan kokonaiskulutusta sekä eläinperäisen ja kasvipärisen tuotannon tukemista. Kyselyn tavoitteena on antaa alustava kuva sii-

tä, miten eläinkysymykseen suhtaudutaan osana ilmastopolitiikkaa.

Kysely toteutettiin helmikuussa 2023 Kantarin Forum -internet-paneelina ja siihen vastasi 1088 yli 18-vuotiasta suomalaista (poislukien Ahvenanmaa). Aineisto edustaa ja on painotettu vastaamaan väestöä tässä ikäryhmässä.

Kyselyn ensimmäisenä väitteenä oli ”Eduskunnan pitäisi painottaa ilmastokysymyksiä ja eläinten oikeuksia päätöksenteossa”. Tähän väitteeseen myönteisesti suhtautuvien osuus oli kyselyn suurin, 54 prosenttia vastaajista suhtautui siihen positiivisesti ja 37 prosenttia kielteisesti. Tässä näkyy siis positiivinen suhtautuminen ei ainoastaan ilmastokysymykseen vaan myös eläinpolitiikkaan osana samaa kokonaisuutta.

”Eduskunnan pitäisi painottaa ilmastokysymyksiä ja eläinten oikeuksia päätöksenteossa”

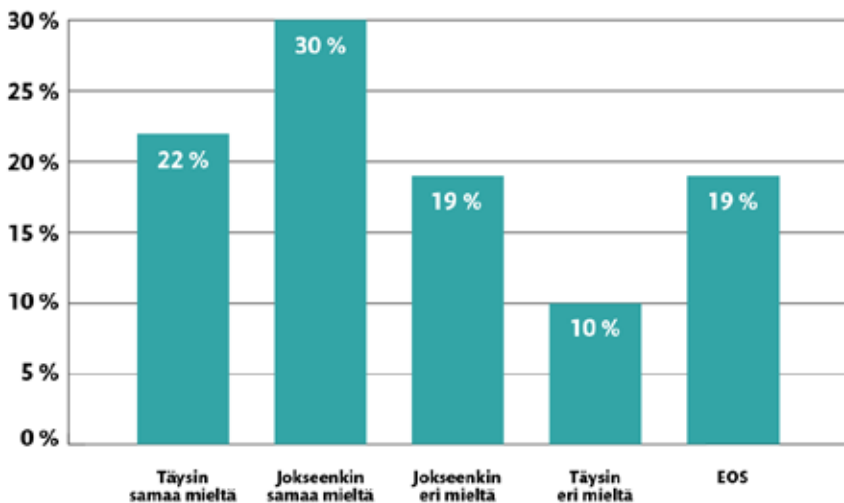

Seuraavassa vastaajat ottivat kantaa väitteeseen ”Broilerin jalostus aiheuttaa eläimille kärsimystä ja siihen tulisi puuttua”. Tässä näkyi erityisen suuri joukko, joka ei osannut ottaa väitteeseen kantaa, 19 prosenttia vastaajista. Broilereiden kasvatusta ei vaikuta olevan tuttua vastaajille. Tämä on arvokasta informaatiota, sillä yksilöiden määrällä mitattuna broilereita kasvatetaan Suomessa eniten ruoaksi. Kysymyksen vastaajissa näkyi positiivinen suhtautuminen broilerin jalostukseen puuttumiseen (täysin ja jokseenkin samaa mieltä yhteensä 52 %), mutta tähän vaikuttaa varmasti se, että kärsimys mainitaan väitteessä suoraan. On hankalampaa vastata, että ei kannata kärsimykseen puuttua

(jokseenkin eri mieltä ja täysin eri mieltä yhteensä 29 %).

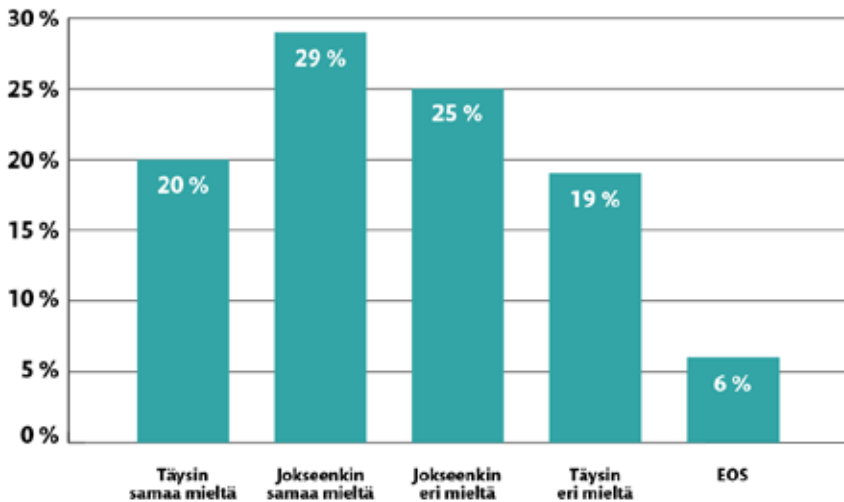
Väitteessä ”Lihan kokonaiskulutusta tulisi vähentää eläintuotannon aiheuttaman ilmastonmuutoksen ja luonnonvaraisten lajien kadon torjumiseksi” vastaajat jakautuivat selvemmin, 49 prosenttia puolesta ja 44 prosenttia vastaan. Tässä näkyy selvä muutos kaksi vuotta aiemmin toteutettuun eläinoikeuskyselyyn, jossa vielä 66 prosenttia vastaajista suhtautui väitteeseen positiivisesti. Vastauksen muutosta saattaa kyselymetodin muuttumisen¹³ lisäksi selittää Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa, joka on nostanut omavaraisuuden arvostusta ja konservatiivisempien äänenpainojen näkymistä yhteiskunnallisessa ilmapiirissä.

”Broilerin jalostus aiheuttaa eläimille kärsimystä ja siihen pitäisi puuttua”

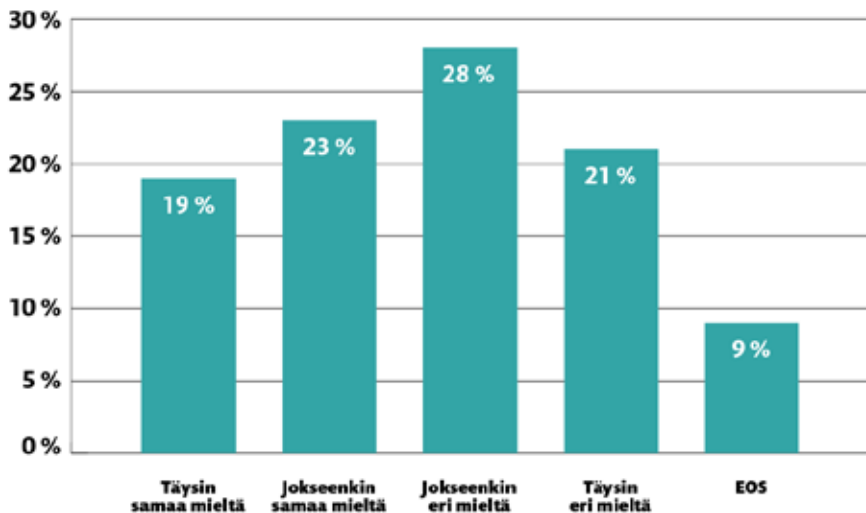

13. Kysely toteutettiin edellisessä eläinoikeusraportissa puhelinkyselynä, nyt internet-paneelina.

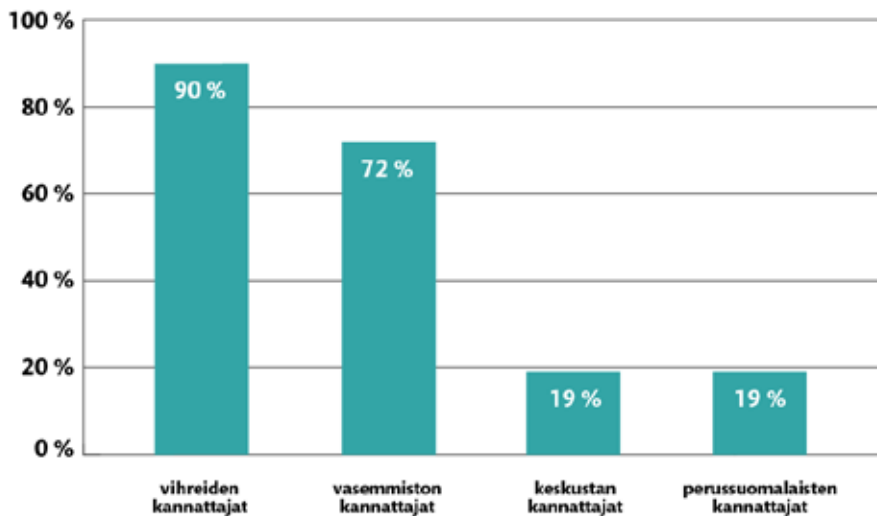
”Lihan kokonaiskulutusta tulisi vähentää eläintuotannon aiheuttaman ilmastomuutoksen ja luonnonvaraisten lajien kadon torjumiseksi”

”Kasvipohjaisen ruoan tuotantoa tulisi tukea enemmän kuin eläinperäisen ruoan tuotantoa”

”Kasvipohjaisen ruoan tuotantoa tulisi tukea enemmän kuin eläinperäisen ruoan tuotantoa”, jokseenkin tai täysin samaa mieltä

Vihreiden ja vasemmiston kannattajien sekä perussuomalaisten ja keskustan kannattajien kannat ovat kauimpana toisistaan.

Väite ”Kasvipohjaisen ruoan tuotantoa tulisi tukea enemmän kuin eläinperäisen ruoan tuotantoa” oli ainoa neljästä väitteestä, jossa kielteinen puoli (jokseenkin eri mieltä ja täysin eri mieltä yhteensä 49 %) nousi korkeammaksi kuin myönteinen (jokseenkin samaa mieltä ja täysin samaa mieltä yhteensä 42 %). Tässäkin kysymyksessä saattaa näkyä yhteiskunnallisen ilmapiirin muutos, sillä aiemmassa eläinoikeuskyselyssä vastaava kysymys maataloustuista tuotti vielä positiivisemmän tuloksen (53 prosenttia puolesta).

Tuloksissa saattaa näkyä yleisemmin yhteiskunnallisen keskustelun voimak-

kaampi jakautuminen tiettyihin arvoblokkeihin. Karkeasti ne voi erotella kaupunkilaiseen ympäristömyönteiseen liberalismin ja haja-asutusalueen ympäristön kannalta kuluttavia tuotantomuotoja, esimerkiksi tehomaataloutta ja raskasta teollisuutta, suosivaan konservatismiin. Tämän vastakkainasettelun rakentamiseen on pyrkinyt aktiivisesti nykypolitiikan haastajana pitkään esiintynyt perussuomalaiset sekä kannatusongelmista kärsivä perinteinen maaseutupuolue keskusta. Tietyistä käsitteistä, kuten ilmastonmuutos, luontokato ja kasvisruoka, on itsessään tullut latautuneita.

Vastauksissa näkyy melko selvät erot noudattaen sitä, asuuko vastaaja maaseudulla, kannattaako hän perussuomalaisia tai keskustaa ja onko hän sukupuoleltaan mies. Vihreiden ja vasemmiston kannattajien vastaukset poikkeavat jyrkästi muista eläinten oikeuksien ja ilmaston hyväksi, kun taas sosiaalidemokraattien kannattajat edustavat vakaata keskilinjaa. Perussuomalaisten ja keskustan kannattajien kannat ovat penseimpiä, kokoomuksen kannattajat taas tulevat lähemmäs keskilinjaa.

Naiset vastasivat kaikkiin kysymyksiin positiivisemmin kuin miehet. Erityisesti broilerin jalostusta ja kärsimystä koskevassa kysymyksessä naiset poikkesivat miesten vastauksesta selvemmällä muutoshalulla. Nämä jaot on huomioitava, kun pohdimme eläin- ja ilmastopolitiikan tulevaisuutta. On oleellista, että eläin- ja ilmastopolitiikka koetaan houkuttelevaksi ja aidosti kaikkia hyödyttäväksi myös kaupunkiseutujen ulkopuolella. Kysymyksissä näkyi selvä ero nuorempien ja iäkkäämpien vastaajien välillä. Nuoremmat vastaajat suhtautuivat kaikkiin väitteisiin positiivisemmin. Tämä saattaa ennakoida tulevaisuutta ja ilmasto- ja eläin-kysymysten poliittisen merkityksen kasvua.

Ihmiset suhtautuvat Suomessa suhteellisen positiivisesti ilmasto- ja eläinpolitiikan ajamiseen, vaikka kysymyksiin liittyy myös polarisaatiota. Selvästi tarvitaan työtä, jotta

erityisesti broileria koskevat eläinoikeusongelmat tulisivat laajempaan tietoon. Myös lihan kokonaiskulutuksen vähentämiseen esitetty positiivinen suhtautuminen kertoo muutosvalmiudesta. Samanaikaisesti on huomioitava keskustelun kasvava jakautuminen, joka edellyttää uusia ja notkeampia lähestymistapoja asian parissa työskenteleviltä. Mitä pidemmälle kysymykset luisuvat vastakkainasettelun aiheina, sitä hankalampaa on ajaa yhteiskunnallisesti oleellista eläinten kärsimyksen vähentämistä ja kaikkien ihmisten hyvinvointia uhkaavan ilmastokriisin torjumista.

Nämä kysymykset noudattelevat voimakkaita länsimaisen politiikan trendejä ja siksi yksittäisten suomalaisten toimijoiden mahdollisuudet vaikuttaa niihin ovat rajalliset. Muutamia oleellisia pohdinnan aiheita voidaan kuitenkin esittää. Mitä voimme tehdä, jotta useammat ihmiset kokisivat ilmastotoimien luovan heille tulevaisuudessa mahdollisuuksia eikä pelkkiä uhkia? Miten useampi ihminen voisi ajatella, että eläinten kärsimykseen puuttuminen ei ole punavihreiden puolueiden kysymys? Miten eläintuotantoa suosivaa nykyistä tukijärjestelmää voisi uusia niin, että muutos tuntuu oikeudenmukaiselta eikä ulkopuolisten puuttumiselta tuottajien asioihin?

Näihin kysymyksiin vastaaminen edellyttää työtä niin kulttuurisen vuoropuhelun ja poliittisten toimenpiteiden tasolla kuin puhtaasti kielellisesti, jotta erilaisten ihmisten puhuttelu voisi onnistua nykyistä paremmin meiltä, jotka tavoittelemme oikeudenmukaista eläin- ja ilmastopolitiikkaa.

Eläineellinen kestävyys ilmastokeskusteluun

Voimme siis todeta, että nykyisellään globaali ruoantuotanto vie valtavia maa-aloja, ajaa lajeja sukupuuttoon ja lämmittää ilmastoa entisestään. Samanaikaisesti emme voi selittää ilmastomuutoksesta kuin osan eläintuotannolla. Merkittävät osat eläintuotannosta, kuten broilerintuotanto, eivät ole ilmaston kannalta joitakin kasviperäisiä proteiineja merkittävästi suurempi päästölähde.

Näistä havainnoista on vedettävä johtopäätös, että vaikka eläintuotanto ja ilmastomuutos ovat voimakkaasti keskinäisriippuvaiset, pelkkä huoli ilmastosta ei riitä eläintuotannon yleisen kritiikin perustaksi. Eläinoikeusnäkökulma on välttämätön, jotta voimme tarkastella nykyisen teollisen eläintuotannon kestävyyttä kokonaisvaltaisesti.¹⁴ Eläineellinen kestävyys onkin nykyisen ilmastokeskustelun sokea piste, joka unohtuu helposti, kun pohditaan esimerkiksi ilmaston kannalta suotuisien eläinproteiinien tuottamista.

Samalla voidaan myös todeta, että merkittäviä osia nykyisestä teollisesta eläintuotannosta, kuten maidontuotanto ja punaisen lihan tuotanto, on syytä ajaa alas puhtaasti ilmastosyistä. Myös lisääntyvät zoonoosit, eli eläimistä ihmisiin tarttuvat sairaudet, ovat nousseet merkittäväksi teollista eläintuotantoa koskevaksi huolenai-

heeksi koronaviruspandemian jäljiltä.

Olisi tärkeää, että politiikassa tarkastellaan eläintuotantoa useammasta näkökulmasta, sekä ilmaston että eläinetiikan kannalta. Päällekkäisten ja jatkuvien kriisien, eli ”monikriisin”,¹⁵ aika muokkaa päätöksentekoa kuitenkin vaikeasti ennakoitavaksi ja hallittavaksi.

Lähteet

Bar-On, Yinon M.; Phillips, Rob; Milo, Ron 2018a: The biomass distribution on Earth. PNAS 115 (25). Verkkolähde: <https://www.pnas.org/doi/full/10.1073/pnas.1711842115>

Bar-On, Yinon M.; Phillips, Rob; Milo, Ron 2018b: The biomass distribution on Earth. PNAS 115 (25). Supplementary Information Appendix. Verkkolähde: https://www.pnas.org/doi/suppl/10.1073/pnas.1711842115/suppl_file/1711842115.sapp.pdf

Bouwman, Alexander F.; Goldewijk, Kees Klein; Van der Hoek, Klaas; Beusen, A. H. W. 2011: Exploring global changes in nitrogen and phosphorus cycles in agriculture induced by livestock production over the 1900-2050 period, Livestock and Global Change Special Feature. Proceedings of the National Academy of Sciences 110(52). Verkkolähde: https://www.researchgate.net/publication/51130812_Exploring_global_changes_in_nitrogen_and_phosphorus_cycles_in_agriculture_induced_by_livestock_production_over_the_1900-2050_period_Livestock_and_Global_Change_Special_Feature

14. Ks. esim. Vinnari 2015 15. Lähde 2023

Ceballos, Gerardo; Ehrlich, Paul R.; Dirzo, Rodolfo 2017: Biological annihilation via the ongoing sixth mass extinction signaled by vertebrate population losses and declines. PNAS 114 (30). Verkkolähde: <https://www.pnas.org/doi/full/10.1073/pnas.1704949114>

FAO 2013: Key facts and findings. Tackling Climate Change Through Livestock. Verkkolähde: <https://www.fao.org/news/story/en/item/197623/icode/>

Ilmasto-opas.fi 2020: Ilmastonmuutosta voi hillitä ilmastoystävällisellä ruokavaliolla. Verkkolähde: <https://www.ilmasto-opas.fi/artikkelit/ilmastonmuutosta-voi-hillita-ilmastoystavallisella-ruokavaliolla>

Lähde, Ville 2023: Mitä on monikriisi?. Bios.fi. Verkkolähde: <https://bios.fi/mita-on-monikriisi/>

Luonnonvarakeskus 2022: Mitä Suomessa syötiin vuonna 2021?. Luke.fi. Verkkolähde: <https://www.luke.fi/fi/uutiset/mita-suomessa-syotiin-vuonna-2021>

MTK 2021: Julkaisimme Maatilan hiililaskurin jäsentemme käyttöön – tavoitteena lisätä peltojen hiilensidontaa. Verkkolähde: <https://www.mtk.fi/hiililaskuri>

Ritchie, Hannah 2019: Half of the world's habitable land is used for agriculture. Our World in Data. Verkkolähde: <https://ourworldindata.org/global-land-for-agriculture>

Ritchie, Hannah 2020: You want to reduce the carbon footprint of your food? Focus on what you eat, not whether your food is local. Our World in Data. Verkkolähde: <https://ourworldindata.org/food-choice-vs-eating-local>

Rydenfelt, Henrik 2017: Kuka nielee valikoidut

faktat?. Etiikka.fi. Verkkolähde: <https://etiikka.fi/kuka-nielee-valioidut-faktat/>

Searchinger, Timothy D.; Wirsenius, Stefan; Beringer, Tim; Dumas, Patrik 2018: Assessing the efficiency of changes in land use for mitigating climate change. Nature 564, 249–253. Verkkolähde: <https://www.nature.com/articles/s41586-018-0757-z>

Siljander, Riikka; Cederlöf, Magnus; Skoglund, Kai 2022: Ilmastovuosikertomus 2022. Ympäristöministeriön julkaisuja 2022: 24. Verkkolähde: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164392/YM_2022_24.pdf?sequence=1&jsAllowed=y

Vinnari, Markus 2015: Mitä Suomessa tulisi syödä?. Esitys Tieteen päivillä Helsingin yliopistossa. Verkossa: <https://vinnari.fi/tag/ruoka/page/2/>

WWF 2023: What is the sixth mass extinction and what can we do about it?. Verkkolähde: <https://www.worldwildlife.org/stories/what-is-the-sixth-mass-extinction-and-what-can-we-do-about-it>

Mihin unohtuivat broilerit ilmasto-keskustelussa?

- **Broilerinkulutus kasvaa. Vuonna 2021 Suomessa tuotettiin 138,6 miljoonaa kiloa ja kulutettiin ravinnoksi 146,8 miljoonaa kiloa broilerin lihaa. Broileriyksilöitä teurastettiin yhteensä 81 826 913.**
- **Suuresta koostaan huolimatta broileri on teurastettaessa vain reilun kuukauden ikäinen linnunpoikanen.**
- **Broilerintuotannon laskennallinen hiilijalanjälki on pienentynyt. Eläimen jalostuksella aikaansaatu nopeampi kasvu tarkoittaa kasvatusajan lyhenemistä ja tehostunut rehunkäyttö enemmän lihaa samalla rehumäärällä. Tehostuminen ei paranna eläinten hyvinvointia.**
- **Suomessa tehdyissä broilerinlihan hiilijalanjälkilaskelmissa laskenta kohdistuu vain lintujen kasvatukseen. Mukana ei siis ole eläinkuljetuksia, teurastusta ja tuotteiden jatkojalostusta. Hiilijalanjäljen laskentaa koskeissa ohjeistuksissa kuitenkin suositellaan, että hiilijalanjälkiarvon elinkaaren vaiheet laskettaisiin ”pellolta kaupan hyllyyn”.**
- **Broilerien ruokinnassa käytetään yhä soijaa, joten broilerintuotanto voi kiihdyttää luontokatoa soijan viljelyalueilla.**

Broilerin lihaa markkinoidaan ilmastoystävällisenä vaihtoehtona punaiselle lihalle, ja broilerinkulutus on kasvussa.¹ Silti broileri on enemmän ilmastoa kuormittava valinta kuin kasvissyönni: vilja- ja sieniproteiinit sekä palkokasvit peittoavat broilerin päästöjen vähäisyydessä eettisyydestä puhumattakaan.

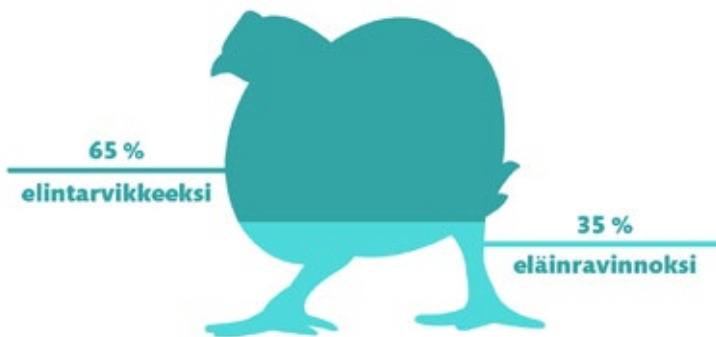
Vuonna 2021 Suomessa tuotettiin broilerinlihaa 138,6 miljoonaa kiloa ja kulutettiin 146,8 miljoonaa kiloa. Yksilömääränä luku tarkoittaa teurastamoissa teurastattuja broilereita yhteensä 81 826 913.² Keskimääräinen broilerinkulutus oli 26,4 kiloa henkilöä kohden. Se on kasvanut jo pitkään, sillä vuonna 1995 kulutus oli vain 7,5 kiloa henkilöä kohden. Broilerinruhos-

ta käytetään elintarvikkeeksi noin 65 % ja eläinravinnoksi 35 %, lähinnä turkiseläinten rehuksi.³ Broilerinlihaa tuodaan lisäksi ulkomailta, pääasiassa Saksasta, ja myös Thaimaasta ja Puolasta.

Broilerintuotanto on teknisintä ja teollistuneinta eläintuotantoa niin Suomessa kuin koko maailmassakin. Teollistunut eläintuotanto tarkoittaa sitä, että tuotannossa kasvavan eläimen elämä ja kuolema ovat tarkkaan suunnitellut ja prosessi hiottu. Tuotannon vaiheisiin liittyy teknologiaa automaattisesta ruokintalaitteistosta ilmanvaihdon säätelyyn ja teurastusta varren keräämiseen asti.

Teollinen broilerintuotanto kehitettiin toisen maailmansodan jälkeen, jotta mark-

Broilerin eri osien hyödyntäminen

65 prosenttia broilerin kehosta käytetään ihmisravinnoksi, 35 prosenttia päätyy lähinnä turkiseläinten rehuksi.

1. Ks. esim. Euro Poultry, Yhteishyvä, Unica

2. SVT: Luonnonvarakeskus, Lihantuotanto

3. Lihatie dotus 2023

kinoille saataisiin suuria määriä halpaa lihaa. Tämä on yhä vallitseva tuotantomalli, ja se laajenee edelleen maailmanlaajuisesti. EU:ssa kasvatettiin yli 6,4 miljardia broileria vuonna 2019.⁴ Broilerin tuotanto on maailmassa keskittynyt kolmelle isolle toimijalle: yhdysvaltalaiselle, ranskalaiselle ja saksalaiselle yhtiölle, jotka kaikki tuottavat broilerihybridejä. Hybridi tarkoittaa eri kanalinjoista lihantuotantoa varten risteytettyä lintusukupolvea.

Broilerikana on yhteiskunnassamme monilukuisempi kuin ihminen, mutta näiden eläinten elämät ja kuolemat jäävät pimentoon. Huoli broilereista on kuitenkin olemassa. Vastaukset Animalian eläinaiheisen kyselyn väitteeseen ”Broilerin jalostus aiheuttaa eläimille kärsimystä ja siihen tulisi puuttua” paljastavat, että broilerin jalostukseen puuttumiseen suhtaudutaan keskimäärin positiivisesti (52 % vastaajista).

Broilereiden kohtelua ja hyvinvointia koskevia skandaaleja on nähty viime vuosina niin Suomessa⁵, Ruotsissa⁶, Saksassa, Italiassa kuin Espanjassakin⁷. Huolta broilerin kohtelusta on myös tutkittu Euroopan unionissa. EU:n suurimmissa tuottajamaissa Belgiassa, Ranskassa, Saksassa, Italiassa, Puolassa ja Espanjassa tehdyn tutkimuksen mukaan kansalaiset ovat huolissaan broilerikanojen hyvinvoinnista. Ylivoimainen enemmistö vastaajista oli sitä mieltä, että kanojen tulisi olla terveitä (90 %), paremmin suojeltuja (89 %) ja että ne pitäisi teurastaa inhimillisesti (86 %).⁸

Broilerin elämä

Suomalainen broilerinlihan tuotantoketju on tiivistettynä seuraavanlainen: Ross 308 -broilerihybridien jalostaminen tapahtuu Skotlannissa, jossa kasvatetaan tuotantolintujen isovanhempaispolvi. Näiden jälkeläisten eli niin sanotun vanhempaispolven linnut kuoriutuvat Ruotsissa, josta ne tuodaan untuvikkoina laivalla Suomeen. Untuvikkoja kuljetetaan vuositasaalla Suomeen noin 700 000 yksilöä pääosin Turun sataman kautta.

Untuvikot siirtyvät nuorikkotiloille, joissa ne kasvavat noin 18 viikon ajan. Nuorikkokasvatuksen jälkeen kanat ja kukot yhdistetään emotiloille munittamoihin, joissa ne lisääntyvät ja tuottavat niin kutsutun tuotantopolven munia. Nämä munat siirretään hautomoihin ja kuoriutumisen jälkeen untuvikot kuljetetaan lihantuotantoa varten broilerihalleihin. Tuotantoketjun pituus maahantuonnista emokasvatuksen, munientuotannon ja -haudonnan kautta broileriyksilön teurastukseen kestää noin 35 viikkoa.

Suomessa on reilut 200 tilaa osana broilerin tuotantoa. Lounais- ja Länsi-Suomessa sijaitsee noin 180 teurasbroileritilaa. Keskikokoisella tilalla kasvatetaan noin 70 000 broileria kerralla.⁹ Tilalla ehditään vuodessa kasvattaa 6–7 erää broilereita (eli jopa 490 000 yksilöä vuosittain).

Tuotantoa on viritetty tehokkaamaksi siten, että lintu kasvaa mahdoli-

4. Eurogroup for Animals 2023 5. Animalia-media 2018; Turun Sanomat 11.7.2018

6. Ilta-lehti 27.5.2021 7. Eurogroup for Animals 2022 8. Eurogroup for Animals 2023

simman isoksi mahdollisimman lyhyessä ajassa. Tipun paino yli 30-kertaistuu reilussa kuukaudessa: broilerit kasvavat 5–6 viikossa 40-grammaisista tipuista noin 2,2 kilogramman painoon. Suuresta koostaan huolimatta broileri on teurastettaessa vain reilun kuukauden ikäinen linnunpoikanen.

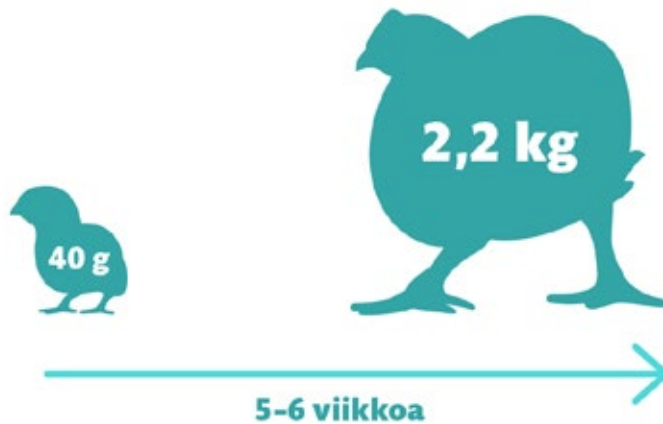
Broilerihalli on ahdas kasvuympäristö. Ahtaus etenkin kasvatuksen loppuvaiheessa estää lintuja toteuttamasta lajityypillisiä käyttäytymistarpeitaan, kuten siipien ojentamista ja rauhassa kylpemistä. Jalostukset aiheuttamat kivut ja muut fyysiset ongelmat vaikeuttavat broilereiden luontaisen käyttäytymisen toteuttamista.

Broilerit lepäävät kasvattamoissa usein puoliksi kyljellään ja jalkaa ojentaen ke-

honsa painon ja hallin lämpötilan vuoksi. Kanat eivät normaaliolosuhteissa makaa siten, paitsi kylpiessään kuivaan maahan kuopsuttamassaan maakuopassa. Jalostus ei myöskään poista linnuilta niiden sisäistä tarvetta käyttäytymistarpeiden toteuttamiseen, kuten orrella nukkumiseen, kuopsutteluun ja ylipäättään liikkumiseen.

Kahdella tilalla Suomessa kasvatetaan luomubroilereita.¹⁰ Luomubroilereiden kasvatukselle on erilliset vaatimuksensa hitaamman kasvunopeuden sekä hieman väljempien kasvatustilojen suhteen. Luomubroilerin pitää päästä ulos säävarauksella, mutta Suomen olosuhteissa ja luomubroilerienkin lyhyen kierron vuoksi ulkoilu ei toteudu kaikilla yksilöillä.

Broilerin kasvutahti

Muutamassa viikossa 40-grammaisesta tipusta kasvaa yli kaksi kiloa painava broileri.

9. Suomibroileri 2023

10. Kalle Mahlamäki (Suomen Broileryhdistys), henkilökohtainen tiedonanto 8.3.2023

Broilerin kuolema

Läheskään kaikki kasvatushalliin tuotavat tiput eivät kasva teurasikään asti. Broilereiden kuolleisuus on keskimäärin noin kolme prosenttia kasvatusaikana. Tuotantoon kuuluva kuolleisuus tilastoidaan vain prosentuaalisesti, ei yksilömäärittäin. Kuolinsyitä ei eritellä tilastoihin. Tiloilla tilastoidaan erikseen lopetukset, joissa lintu on heikkokuntoinen tai sairas. Vaikka lukuna kolme prosenttia kuulostaa pieneltä, tarkoittaa se 15 000 linnun hallissa noin 100 kuollutta lintua viikossa. Koko Suomen mittakaavassa se tarkoittaa noin 2,4 miljoonaa kasvatusaikana kuollutta tai tapettua broileria vuoden aikana. Osa linnuista kuolee itsestään ja osa lopetetaan murtamalla niska hallikäyntien yhteydessä.

Broilerit kerätään kasvatushalleista yleensä keräyskoneilla, joissa pyörivät, kumiset anturat lakaisevat linnut koneen sisään ja pakkaavat ne kuljetuslaatikoihin. Toinen keräilyvaihtoehto on ihmistyövoima, jota esimerkiksi Atrialla käytetään neljäsosan verran kaikesta keräilystä. Se tehdään urakointina siten, että noin 10 000 lintua pakataan käsin laatikoihin ja täysperävaunuun 1–1,5 tunnin aikana. Laskausessa on töissä 6 henkilöä.

Tilalta broilerit kuljetetaan teurastamoon, jossa ne tainnutetaan yleisimmin hiilidioksidilla. Hiilidioksiditainnutus aiheuttaa tukehtumisen tunteen. Tainnutuksen jälkeen linnut ripustetaan jaloistaan hihnalle, jossa niiden kaula katkaistaan ja veri lasketaan ulos.

Broilerintuotannon suurin ilmasto-kuormitus tulee rehuntuotannosta

Broilerinliha esitetään ilmastovaikutuksiltaan positiivisessa valossa. Ilmastovaiikutuksista keskusteltaessa tulee kuitenkin muistaa se, että kasviproteiinit ovat aina ilmastoystävällisempi valinta kuin broilerinliha.¹¹ Ilmastovaikutusten lisäksi on huomioitava eläinten hyvinvointi, joka ei broilerintuotannossa toteudu.

Broilerintuotanto aiheuttaa päästöjä muun muassa kasvattamoiden sähkön- ja lämmönkulutuksen sekä broilerien ruokinnan kautta. Rehuviljan viljely sekä rehujen teollinen prosessointi aiheuttavat päästöjä, kuten myös lanta ja sen käsittely. Tutkimusten perusteella on selvää, että yksimaisten tuotantoeläinten kohdalla suurin ilmastokuormitus tulee rehuntuotannosta: kansainvälisten tutkimusten perusteella rehun osuus on keskimäärin 75 prosenttia broilerintuotannon hiilidioksidipäästöistä.¹²

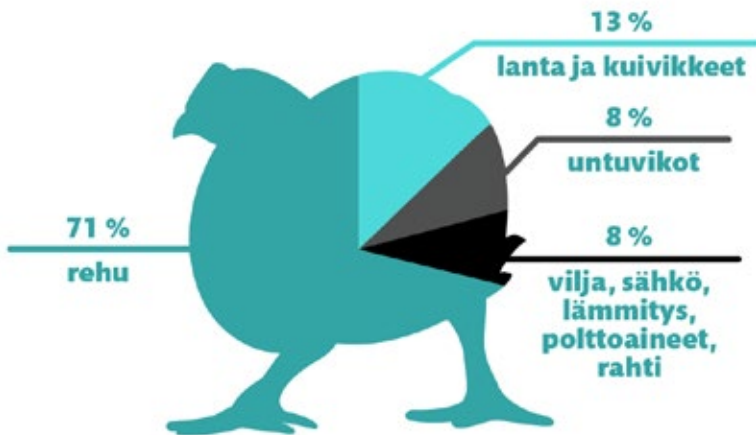
11. Leinonen 2022 12. Gerber ym. 2013 13. Gerber ym. 2013 14. Eläinten terveys ETT ry 2022

Koko maailman eläintuotantoa tarkas-
teltaessa on arvioitu, että siipikarjasektorin
osuus ilmastopäästöistä olisi noin kahdeksan
prosenttia.¹³ Broilerintuotannon ympäristö-
vaikutukset vaihtelevat kuitenkin maiden ja
tuotantotapojen välillä. Siksi muissa maissa
tehdyt laskelmat broilerinlihan ilmastovai-
kutuksista eivät ole suoraan sovellettavissa
suomalaiseen tuotantoon. Suomessa ilmas-
tokuormitusta lisäävät talvisin tarvittava
lämmitysenergia sekä kuivikkeena käytettä-
vä turve. Broilerien kasvatuksessa hallit ovat
19–35-asteisia lintujen iästä riippuen.¹⁴ Hallit
lämmitetään hakkeella, turpeella tai öljyllä
ajoittain kotejamme korkeampiin sisäläm-
pötiloihin myös talvisin ja kovilla pakkasilla.

Mitä broilerintuotannon hiilijalanjälki kertoo?

Elintarvikkeiden ilmastovaikutuksia voi-
daan vertailla hiilidioksidiekvivalentin,
eli tutummin hiilijalanjäljen, laskemisen
avulla. Siinä kasvihuonekaasut (metaani,
hiilidioksidi ja dityppioksidi) muunne-
taan vastaamaan hiilidioksidin ilmasto-
vaikutuksia. Hiilijalanjäljen käyttäminen
kuluttajaviestinnässä on haastavaa, sillä
harva meistä ymmärtää suoraan luvuis-
ta minkälaisista ilmastovaikutuksista on
kyse. Tuotteiden hiilijalanjälkien vertaile-
minen olisi selvempää, mutta koska hiili-
jalanjäljen laskentatapoja ei ole yhdenmu-

Broilerin alkutuotannon hiilijalanjälki

Atrian broilerin alkutuotannon hiilijalanjälki prosenttiosuuksina

kaistettu, on tämäkin keino vain väljästi suuntaa-antava.

Broilerintuotannon hiilijalanjälkimittauksia on Suomessa tehty varsin vähän. Tuorein Suomessa toteutettu tutkimus broilerin hiilijalanjäljestä on vuonna 2020 valmistunut opinnäytetyö.¹⁵ Atrian broilerin alkutuotannon hiilijalanjälki oli selvityksen mukaan 2,56 kg CO₂e/teuras-kilo sisältäen maankäytön muutoksen ja untuvikkojen kasvatuksen. Rehun osuus hiilijalanjäljestä oli suurin (71 %). Muut merkittävät tekijät olivat lanta ja kuivikkeet (13 %) ja untuvikot (8 %).

Myös HKScan on teettänyt VTT:llä hiilijalanjälkilaskelman broilerinlihalle, ja sen tulos oli 2,6 kg CO₂e/elopainokilo. Merkille pantavaa on se, että Atrian hiilijalanjälki ilmoitetaan teuraskiloa kohden, kun taas HKScan ilmoittaa sen elopainokiloa kohden. Teuraspaino on noin 80-prosenttia elopainosta, joten jos hiilijalanjäljen muuntaa elopainokiloa kohden olevaksi, tulee sen suuruudeksi 3,2 kg CO₂e/elopainokilo.¹⁶

Kannattaa huomioida se, että tuoreimmissa Suomessa tehdyissä broilerinlihan tuotannon hiilijalanjälkilaskelmissa laskenta kohdistuu vain lintujen kasvatukseen. Mukana ei siis ole eläinkuljetuksia,

teurastusta ja tuotteiden jatkojalostusta, eikä niihin liittyviä kylmäsäilytyksiä, kuljetuksia ja pakkauksia. Hiilijalanjäljen laskentaa koskevista ohjeistuksista kuitenkin suositellaan, että hiilijalanjälkiarvon elinkaaren vaiheet laskettaisiin "pellolta kaupan hyllyyn".¹⁷

Saatavilla on kuitenkin vanha, MTT:n vuonna 2006 julkaistu tutkimus, jossa selvitettiin hunajamarinoitujen broilerinsui-kaleiden ympäristövaikutukset kauppaan asti, eli mukana olivat myös teurastamon, marinadin, pakkausten ja vähittäiskaupan aiheuttamat kuormitukset. Tässä tutkimuksessa untuvikkojen ja broilerinkasvatuksen ulkopuolelle jäi 27 % tuotantoketjun hiilidioksidipäästöistä.¹⁸ Ketjun loppupään jättäminen pois hiilijalanjälkilaskemista voi vähentää selvästi tuotteen laskennallista hiilijalanjälkeä.

Broilerinkasvatuksen hiilijalanjälkiarviot eivät ole verrannollisia useimpien kasviproteiinien hiilijalanjälkilaskentoihin, joissa jatkojalostus on laskettu tuotteen hiilijalanjälkeen mukaan. Esimerkiksi Härkis Original -härkäpupuvalmisteeseen hiilijalanjäljeksi on laskettu 1,9 kg CO₂ ekv/kg¹⁹, kun ketjun kuormitus lasketaan kauppoissa myyntäviin rasioihin asti pakattuna.

Broilerintuotannossa on havahduttu siihen, että myös tämän tuotantomuodon ilmastovaikutuksia on pienennettävä, jos broilerin halutaan vievän yhä suuremman osuuden kuluttajien lautasilta. Broilerin-tuotannon hiilijalanjälki onkin laskenut.

15. Knuts 2022 16. Kariniemen.fi 17. GS1 2023 Finland 18. Katajajuuri ym. 2006
19. Verso Food 2021

Hiilijalanjäljen pieneneminen perustuu paitsi muutoksiin käytetyissä rehujen raaka-aineissa, myös siihen, että lintujen kasvunopeus ja rehunkäytön hyötysuhde ovat kasvaneet. Nopeampi kasvu tarkoittaa kasvatusajan lyhenemistä ja tehostunut rehunkäyttö enemmän lihaa samalla rehumäärällä. Vaikka tehostuminen olisi ympäristön kannalta eduksi, ei se eläinten hyvinvoinnin kannalta sitä ole.

Arviot Suomessa kasvatetun broilerin elinaikanaan syömästä rehun määrästä vaihtelevat. Atrialta saadun tiedon mukaan broileri syö elämänsä aikana 3 kilogrammaa rehua ja 700 g vehnää. HK Ruokatalon tilojen vuoden 2006 kirjanpidon mukaan broileri kuluttaa noin 2,4 kiloa rehua elinaikansa. Vuonna 2020 toteutettu tutkimus sai tulokseksi, että broileri syö 3,6 kilogrammaa rehua kasvatusaikana. Vuonna 2018 julkaistussa opinnäytetyössä todetaan, että broileri kuluttaa vajaan neljänkymmenen kasvatuspäivän aikana noin neljä kiloa rehua kahden ja puolen kilon elopainon saavuttamiseksi.²⁰ Broilereiden rehusta noin 9 prosenttia on soijaa, joka tulee Suomeen rahtina Etelä-Amerikasta ja Yhdysvalloista. Soijan käyttö kasvattaa merkittävästi broilerinlihan hiilijalanjäljeä. 77 prosenttia rehusta koostuu kaurasta ja vehnästä ja 14 prosenttia herneestä. Lisäksi rehussa on muun muassa rapsia ja kivennäisiä.

Koska broilerin ruokinnassa käytetään yhä soijaa, se voi kiihdyttää luontokatoa soijan viljelyalueilla. Motivan vastuullisia

elintarvikehankintoja koskevassa oppaassa todetaan, että siipikarjatuotannon keskeisin monimuotoisuutta heikentävä tekijä on soijan käyttö rehuna, mikäli soija tulee Etelä-Amerikasta alueilta, joilta metsää on raivattu soijankasvatuksen tieltä.²¹ Oppaan mukaan Suomessa lihatalot ovat pyrkineet siirtymään eteläamerikkalaisen soijan käytöstä pohjoisamerikkalaiseen soijaan. Soijan korvaaminen broilerintuotannossa on haastavaa. Joissain rehuvalmisteissa käytetään myös kotimaista härkäpapua osana valkuaisen lähdeä, mutta sillä ei suoraan voi korvata soijan käyttöä. Härkäpavussa on todettu olevan haitta-aineita, jotka aiheuttavat suurina määrinä siipikarjalla anemiam.²²

Yksilö lihasuikaleen takana

Tuotantoeläintilojen koko on kasvanut broilerinkasvatuksessa voimakkaasti, ja siksi eläinten hoidon yksilöllisyys ja yksittäisen eläimen hyvinvoinnin varmistaminen vaarantuvat. Yhdessä kasvatushallissa voi elää kymmeniätuhansia lintuja kerrallaan. Tämä tekee käytännössä mahdottomaksi broilereiden huomioimisen yksilöinä.

Suomessa kasvatetaan broilereita EU:n suurimmalla mahdollisella sallimalla eläintihedellä, joka on 42 kilogrammaa neliömetrillä. Tämä tarkoittaa noin 16 lintua neliometriä kohden. Euroopan elintarvi-

20. Mahlamäki 2018

21. Motiva 2020

22. Mahlamäki 2018

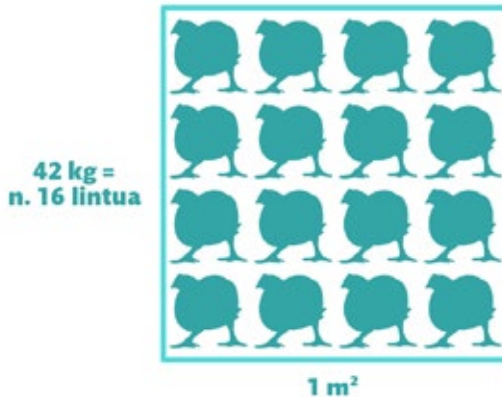
keturvallisuusvirasto EFSA julkaisi 2023 raportin, jossa annetaan suosituksia broilereiden hyvinvoinnin parantamiseksi. Raportissa suositellaan kasvatustiheydeksi enintään 11 kiloa neliometrillä eli lähes 75 prosenttia vähemmän eläimiä kasvatushalla kohden kuin Suomen käytäntö on tällä hetkellä. Väljemmät olosuhteet mahdollistaisivat eläimille paremmat mahdollisuudet lajityypilliseen käyttäytymiseen, riittävään lepäämiseen ja parempaan terveyteen.²³

Jotta tila saisi hyvinvointikorvausta²⁴, sillä on oltava broilereiden käytössä liikumisen mahdollistavia tasoja tai rampeja vähintään 10 prosenttia pinta-alasta.

Vaihtoehtoisesti voi pitää orsia vähintään 10 prosentille siipikarjasta, laskennallisesti tämä tarkoittaa yhtä broileria kohden vähintään 15 senttimetriä. Broilerit ovat nopeasti kasvavia ja mahdollisten kipujen vuoksi kömpelöitä, joten ne eivät hyödynnä orsia samalla tavoin kuin munijakanat.²⁵ Suomalaistutkimuksen mukaan broilerit käyttävät ritilöitä mieluusti, ja siksi ritilätasojen käytön edistäminen broilerikasvatamoissa olisi suositeltavaa.²⁶

Kun esimerkiksi broileriyhdistyksen sivuilla tai broileritilojen sosiaalisen median julkaisuissa kirjoitetaan eläinten hyvinvoinnista, puhutaan terveydestä,

Broilerin kasvatustiheys

Suomessa kasvatetaan broilereita EU:n suurimmalla mahdollisella sallimalla eläintiheydellä, joka on 42 kilogrammaa neliometrillä. Laskennallisesti maksimimäärä olisi noin 19 lintua, mutta tilalla tapahtuva kuolleisuus huomioiden määrä on käytännössä noin 16 lintua neliometriä kohden.

23. European food safety authority EFSA 2023

24. Eläinten hyvinvointikorvausta maksetaan eläinten hyvinvointia parantavista toimenpiteistä, jotka ylittävät lakisääteiset vaatimukset. Siipikarjalla on kaksi toimenpidettä, siipikarjan hyvinvointisuunnitelma ja olosuhteiden parantaminen. Ks. lisää Ruokavirasto 2023.

salmonellattomuudesta ja esimerkiksi jalkapohjien kunnosta. Samoin eläinten kuolleisuusprosentin mataluutta käytetään hyvinvoinnin kriteerinä. Nämä kriteerit viittaavat onttoon käsitykseen hyvinvoinnista. Ne ohittavat eläinten hyvinvointiin oleellisesti positiivisen vapauden toteuttaa lajityypillisiä käyttäytymistarpeita. On vaikeaa kuvitella ohuempaa hyvinvoinnin kriteeriä kuin se, että eläimistä vain osa kuolee ennen aikaisesti loppujen selvitessä hengissä teurastukseen saakka. Eläinten väijäämätön kuolema jalostetun, tehostetun ja lyhyen elämän jälkeen on broilerin tuotannossa fakta, joka ei muutu.

Eläintuotannon ratkaisematon ongelma

Broilereiden hyvinvoinnista keskusteltaessa nousevat esille vaihtoehtoiset jalostuslinjat nykyisille, äärimmäisen nopeasti kasvaviksi jalostetuille hybrideille. Hitaammin kasvavat broilerit tarkoittavat yleensä hybridejä, jotka saavuttavat teuraspainon 49–81 päivässä tavanomaisen tuotannon 35–42 päivän sijaan.²⁷

Tutkimukset hitaammin kasvavien broilerihybridien hyvinvoinnista verrattuna tavanomaisesti kasvatettuihin broilereihin vaihtelevat. Yleisimmin tuloksena on, että nopeasti kasvavat broilerit saavat alhaisemmat pisteet kävelytestissä, ne kokevat enemmän lämpöstressiä ja niiden kuolleisuus on suurempi verrattuna hitaammin

Myös hitaammin kasvavien broilereiden hyvinvoinnissa on huomattavia ongelmia, ja niiden tuottama ympäristökuormitus on tavanomaista tuotantoa suurempaa.

kasvaviin hybrideihin. Kasvunopeuden on osoitettu olevan merkittävä broilereiden ontumista lisäävä tekijä.²⁸

Hitaammin kasvavat broilerit tarkoittavat tehottomampaa tuotantoa, mikä puhtaasti ympäristönäkökulmasta tarkasteltuna lisää tuotannon ympäristökuormitusta. Hitaammin kasvavat broilerit ovat rehuhyötysuhteeltaan heikompia, eli ne tarvitsevat enemmän rehua saman lihamäärän tuottamiseksi.²⁹ Lisäksi pidempi kasvatusaika lisää tarvittavaa lämmitystä.

Myös hitaammin kasvavien broilereiden hyvinvoinnissa on huomattavia ongelmia, ja niiden tuottama ympäristökuormitus on tavanomaista tuotantoa suurempaa. Broilerituotannossa onkin sellaisia rakenteellisia ongelmia, joiden korjaaminen vaikuttaa käytännössä mahdottomalta. Suurin motiivi broilerintuotannolle on lintujen teollistunut kasvuvauhti, suuret kasvatusmäärät ja siten korkea taloudellinen hyötysuhde. Samasta syystä se on kuitenkin eläineettisesti kestävämpi. Pienten hienosäätöjen tekeminen tuotantoon ei ratkaise perustavia eettisiä ongelmia, vaan huonoimmillaan vain lisää tuotannon ympäristökuormitusta.

25. Jokela 2016 26. Eläintieto.fi 2017 27. 28. 29. Eurogroup for animals 2020

Lähteet

Animalia-media 2018: Broilerituotannon rima-
nalitukset jatkuvat. Verkkolähde:

<https://animaliamedia.fi/broilerituotannon-rimanalitukset-jatkuvat/>

Eläinten terveys ETT ry 2022: Broileriemojen
hyvinvoinnin kansalliset tavoitteet. ETT:n Ruoka-
ketjuhanke 3 – Kansalliset laatujärjestelmät osana
kestävää ruokajärjestelmää. Verkossa:

<https://www.ett.fi/wp-content/uploads/2022/07/Broileriemojen-kansalliset-hyvinvointitavoitteet.pdf>

Eläintieto.fi 2017: Väitös: Tuottajan ammatti-
taito ratkaisee broilerien jalkapohjien kunnon.
Verkkolähde: <https://www.elaintieto.fi/blogi/vaitos-tuottajan-ammattitaito-ratkaisee-broilerien-jalkapohjien-kunnon/>

Eurogroup for Animals 2020: The welfare of broiler chickens in the EU. Verkkolähde: https://www.eurogroupforanimals.org/files/eurogroupforanimals/2021-12/2020_11_19_eurogroup_for_animals_broiler_report.pdf

Eurogroup for Animals 2022: Lidl's chicken scandal: a glimpse of the state of animal welfare in the EU. Verkkolähde:

<https://www.eurogroupforanimals.org/news/lidls-chicken-scandal-glimpse-state-animal-welfare-eu>

Eurogroup for Animals 2023: Better lives for broiler chickens. Verkkolähde:

<https://www.eurogroupforanimals.org/what-we-do/areas-of-concern/better-lives-broiler-chickens>

European food safety authority EFSA 2023: Welfare of broilers on farm. Verkkolähde:

<https://www.efsa.europa.eu/en/efsajournal/pub/7788> Viitattu 20.4.2023.

Euro Poultry 2019: Ilmastoystävällisen ruoan ei tarvitse olla lihatonta – Chefs Clubin uusia tuotteita. Verkkolähde: <https://www.euro-poultry.com/fi/blog/ilmastoystavallisen-ruoan>

Gerber, P.J.; Steinfeld, H.; Henderson, B.; Mottet, A.; Opio, C.; Dijkman, J.; Falcucci, A. & Tempio, G. 2013: Tackling climate change through livestock – A global assessment of emissions and mitigation opportunities. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), Rome. Verkkolähde: <https://www.fao.org/3/i3437e/i3437e.pdf>

GS1 Finland 2023: Vastuullisuustietomalli, työpa-
jan III 8.2.2023 yhteenveto. Verkkolähde: https://gs1.fi/sites/default/files/2023-02/Vastuullisuustietomalli%2C%20tyo%CC%88pajan%20III%208.2.2023%20yhteenveto_o.pdf

Iltalehti 2021: Skandaali Ruotsissa: kanatuotteissa kakkaa, teurastamossa kammottavat olot. 27.5.2021. Verkkolähde: <https://www.iltalehti.fi/ulkomaat/a/97d5e5df-a91f-4958-a8f3-cff6c06c5ad8>

Jokela, Annemari 2016: Orret ja ririlät broilerien virikkeinä ja niiden vaikutus lintujen hyvinvointiin ja aktiivisuuteen. Helsingin yliopisto, Eläinlääketieteellinen tiedekunta, Kliinisen tuotanto-eläinlääketieteen osasto. Verkkolähde: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/175905>

Katajajuuri, Juha-Matti; Grönroos, Juha; Usva, Kirsi; Virtanen, Yrjö; Sipilä, Ilkka; Venäläinen, Eija; Kurppa, Sirpa; Tanskanen, Riikka; Mattila, Tuomas & Virtanen, Hanna 2006: Broilerin fileesuikaleiden tuotannon ympäristövaikutukset ja kehittämismahdollisuudet. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus MTT. Verkossa: <http://www.mtt.fi/met/pdf/met90.pdf>

Knuts, Elina 2022: Broilerintuotannon hiilijalanjälki. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö.

Verkossa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/748902/Knuts_Elina.pdf?sequence=2

Lihatiedotus 2023: Teurastuksen sivutuotteet.

Verkkolähde: <https://www.lihatiedotus.fi/tilalta-kauppaan/teurastus/teurastuksen-sivutuotteet.html>

Leinonen, Veera 2022: Kasviproteiinien hiilijalanjäljen vertailu. Lappeenrannan-Lahden teknillinen yliopisto LUT. Ympäristötekniikan kandidaattityö. Verkossa: https://lutpub.lut.fi/bitstream/handle/10024/165109/Kandidaattityo_Leinonen_Veera.pdf?sequence=1

Mahlamäki, Kalle 2018: Rehulaskuri broileritiloille. Hämeen ammattikorkeakoulu. Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö. Maaseutuelinkeinojen koulutusohjelma. Verkossa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/145155/Mahlamaki_Kalle.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Mahlamäki, Kalle (Suomen Broileryhdistys) 2023: henkilökohtainen tiedonanto 8.3.2023

Motiva 2020: Opas vastuullisiin elintarvikehankintoihin. Verkkolähde: https://www.motiva.fi/files/18215/Opas_vastuullisiin_elintarvikehankintoihin_-_suosituksia_vaatimuksiksi_ja_vertailukriteereiksi.pdf

Ruokavirasto 2023: Siipikarjan ehdot (eläinten hyvinvointikorvauksen sitoumusehdot 2023). Verkkolähde: <https://www.ruokavirasto.fi/tuet/maatalous/elaintuet/elainten-hyvinvointikorvaus/ehk-siipikarja/EHK-siipikarja-2023/>

Suomibroileri 2023: Missä broilerituotantoa on?

Verkkolähde: <https://suomibroileri.fi/fi/missa>

SVT: Luonnonvarakeskus, Lihantuotanto.

Verkkolähde: https://statdb.luke.fi/PxWeb/pxweb/fi/LUKE/LUKE_o2%20Maatalous_o4%20Tuotanto_o6%20Lihantuotanto_o4%20Vuositilastot/o2_Lihantuotanto_teurastamoissa_v.px/table/tableViewLayout/?loadedQueryId=of73f045-0880-4663-ad72-3b6aaaodaabe&timeType=from&timeValue=2000

Turun Sanomat 11.7.2018: MOT: Lietolaisella broileriteurastamolla merkittäviä eläinsuojelupuutteita <https://www.ts.fi/uutiset/4015121>

Unica 2023: ILM-merkintä ruokalistoillemme.

Verkkolähde: <https://www.unica.fi/ajankohtaista/ilm-merkinta-ruokalistoillemme/>

Verso Food 2021: Beanit® härkäpapuruoilla alhainen hiilijalanjälki. Verkkolähde: <https://harkis.fi/fi/beanit-harkapapuruoilla-alhainen-hiilijalanjalki/>

Yhteishyvä 2021: Ilmastoystävällinen ruoka – näin teet arjessa helposti vastuullisia valintoja. Verkkolähde: <https://yhteishyva.fi/ilmastoystavallinen>

Kala, laiminlyöty eläinoikeus- kysymys

- Kaloihin suhtaudutaan eri tavalla kuin muihin älykkäisiin ja tuntoisiin eläimiin. Esimerkiksi ympäristöjärjestöt suosittavat kalanlihan syömistä kestäväenä valintana.
- Kalankasvatus on eläintuotantoa, jossa eläimet kasvavat ahtaissa tiloissa päätyäkseen ihmisten ravinnoksi. Kalankasvatuksen suurimpia eläinoikeusongelmia ovat vankeus, virikkeettömyys ja ahtaus.
- Kalat nähdään ilmaston kannalta tärkeänä tulevaisuuden ravintona Suomessa ja EU:ssa. Kalankasvatusta säädellään tois-
taiseksi vain vähän ja alan käytännöt voivat olla hyvin kirjavia ja kalojen kannalta tuskallisia.
- Kalojen aseman parantamiseksi on tehtävissä paljon: Kasvatettavien kalojen tuskallinen hiilidioksiditainnutus tulisi kieltää, kalankasvatusta koskevia eläinsuojelutarkastuksia ja tiedonkeruuta tulisi lisätä, kalojen kasvatustiheyttä tulisi säädellä tarkemmin ja kalastuskilpailuihin ja pyydystä ja päästä-
kalastukseen tulisi puuttua.

Etologi Jonathan Balcombe on puhunut kaloista ”väärinymmärrettynä” eläinryhmänä. Kalojen älykkyys, sosiaalisuus ja monet ihmisestä poikkeavat kyvyt jäävät helposti pimentoon. Samalla kalat jäävät helposti eläineettisissä keskusteluissa toissijaisiksi muihin, tutumpiin eläimiin verrattuna.¹

Eläinoikeusaktivistit ovat tehneet paljon töitä eläinliikkeen eettisen johdonmukaisuuden eteen viimeisten vuosikymmenien aikana. Johdonmukaisuudella tarkoitetaan pyrkimystä kohdella kaikkia samaan kategoriaan, esimerkiksi ”tuntoiset”, kuuluvia samojen periaatteiden mukaan. Eläinliikkeessä kysymys tiivistyy usein yhteen ja samaan ristiriitaan: Ihmiset reagoivat positiivisemmin esimerkiksi markkinointiviestinnässä kaikkein tutuimpia ja söpöimpiä eläinryhmiä kohtaan. Jos tavoitteena olisi vain rahalahjoitusten määrän maksimoiminen, eläinoikeusviestintää kannattaisi tehdä pelkästään helposti samaistuttavien ja yleisöön vetoavien lajien avulla: suloisten, mutta kärsivien koirien, kissojen ja kenties turkistarhojen ketunpoikasten kuvilla.

Johdonmukaisuus tarkoittaa käytännössä sellaisia periaatteita, että aktivistit nostavat esiin myös ihmisen kannalta joskus vaivalloisten, ikävien, rumien tai muuten ei-samastuttavien eläinten oikeuksia, kuten hyönteisiin ja niiden syömiseen liittyviä kysymyksiä. Hyönteiset ovat siitä hyvä esimerkki, että niitä vain kovin harva pitää millään tavalla samastuttavana tai söpönä. Silti nekin

ovat eläimiä, jotka potentiaalisesti kokevat kärsimystä. Niin kauan kuin meillä on vajaista tutkimustietoa hyönteisten kokemusmaailmasta, on niiden massamittainen tappaminen arveluttavaa. Johdonmukaisuuden ja tietenkin etiikan itsensä nimissä niitäkin on siis ajateltava eläinetiikan kannalta.

Kalat ovat jopa hyönteisiä parempi esimerkki useasta syystä. Hyönteisiin liittyvät eläineettiset kysymykset ovat toistaiseksi osin hypoteettisia. Kalojen kohdalla kyse on yleisesti hyväksytystä tiedosta. Tiedämme, että monet kalat ovat hyvin älykkäitä. Joillain kalalajeilla on osoitettu olevan niin kutsuttu ”mielen teoria” eli ymmärrys siitä, että toiset yksilöt tietävät, aikovat ja kokevat asioita. Se tarkoittaa esimerkiksi käsitystä siitä, tietääkö lajitoveri ruokakätköstä, jonka kala itse tietää. Kalat myös tuntevat kipua. Nämä kaksi perustetta, monipuolinen kokemusmaailma ja kyky kärsimykseen, muodostavat eläineettisen keskustelun ytimen.

Käytännössä asia on kuitenkin ollut toisin. Kaloihin ei ole juuri keskitytty eläinoikeuskysymyksenä. Esimerkiksi etiikkaperusteisissa ruokavalioissa kalat on tapana niputtaa yhteen kasvisten kanssa puhumalla ”pesco-vegetarismista”. Kalat eivät myöskään ole olleet perinteisen eläinoikeustoiminnan agendalla erityisen korkealla. Kalojen hyödyntäminen ruoan-

1. Balcombe 2016

ja rehuntuotannossa on jatkunut vapaasti lähes koko 1900-luvun. Ensimmäiset vahvat poliittiset avaukset kaloihin liittyen onkin kuultu ympäristöjärjestöiltä, jotka vaativat rajoituksia ylikalastukseen. Fokus näissä avauksissa ei kuitenkaan ole eläinten oikeuksissa, vaan ympäristöllisessä kestävydessä ja kalastajayhteisöjen oikeuksissa.

Kalankasvatus ja kalastus

Kaloja hankitaan ruoaksi ja turkistarhoilla kasvatettavien eläinten rehuksi kahdella tavalla: kalastamalla ja kasvattamalla. Kalastuksessa vangitut kalat rinnastuvat eläin-kategoriana riistaan, sillä ne elävät vapaina kuolemaansa asti. Ne eivät siis elä teollisissa oloissa. Teollisesti kasvatettua kalaa taas on perusteltua tarkastella tuotantoeläimenä. Kasvattamoissa elävät kalat eivät ole vapaita, vaan ne elävät ihmisen luomissa teollista hyödyntämistä ja taloudellista tuottoa optimoivissa tiloissa.

Suomessa toimii noin 150 kalankasvattamo. Kasvatusprosessi alkaa emokaloista saadun mädin hedelmöittämisellä ja kalojen kuoriutumisella hautomoissa. Kalat kulkevat hautomosta poikaslaitoksen kautta varsinaisiin ruokakalalaitoksiin, joista ne nostetaan teurastettaviksi 2–3 vuoden ikäisinä. Sisämaassa kalat kasvavat täyteen kokoon halleissa ja merellä niin sanotuissa ”kasseissa” eli verkkoaltaissa.

Suomen kalankasvatuksesta 95 % on kirjolohen kasvatusta.² Kirjolohen kasvatusoloilla on siten erityinen merkitys kasvatettujen kalojen hyvinvoinnille. Käytännössä kalankasvatus tarkoittaa teollisia oloja, joissa kalat uivat kooltaan hyvin rajatussa kasvatusaltaassa. Kirjoloheet kasvatetaan lopulliseen teuraskokoon meressä verkkoaltaissa.³

Tyypillisiä kirjolohen kasvatukseen liittyviä ongelmia ovat tilaan liittyvät rajoitukset: kalat uivat yhdenmukaisesti samaan suuntaan päättymätöntä kiertoa, niillä esiintyy aggressiivista käytöstä erityisesti ruokinnan yhteydessä, rajallinen tila aiheuttaa stressiä ja kaloilla esiintyy erilaisia epämuodostumia.⁴ Kirjolohti on vaelluskala⁵, joka luonnossa voi uida pitkiä matkoja, joten allaskasvatus rajoittaa sen mahdollisuuksia toteuttaa lajityypillisiä käyttäytymistarpeitaan. Lisäksi Suomessa on kalojen teurastuksessa edelleen käytössä valtaosin hiilidioksiditainnutus, joka tarkoittaa hidasta tukehtumiskuolemaa, kun veteen lisätään hiilidioksidia tukehduttava määrä.

Kalat ovat yksilömääräisesti mitattuna toiseksi suurin Suomessa elävä tuotantoeläinryhmä broilerin jälkeen. Kaloja kasvatetaan noin 15 miljoonaa kiloa vuodessa.⁶ Yksilömäärinä tämän voi arvioida tarkoittavan noin 7 miljoonaa kalaa, kun arvioidaan kirjolohien keskipainoksi kaksi kilogrammaa. Kalojen suurtuottajamaassa Norjassa tapetaan Animalian tekemän vientilukuihin perustuvan arvion mukaan yli miljardi ka-

2. Metsähallitus 2022

3. Eläinten hyvinvointikeskus 2023a

4. Volstorf & Castanheira 2023

5. Eläinten hyvinvointikeskus 2023b

6. Suomen kalankasvattajaliitto ry 2022, 4

laa vuodessa enimmäkseen vientiä varten.⁷ Tarkkoja yksilömäärisiä lukuja ei ole saatavilla, sillä kalat tilastoidaan kilomäärinä.

Kalastuksen luvut ovat Suomessa kalankasvatukseen verrattuna toistaiseksi valtavia. Animalia haluaa kuitenkin kiinnittää erityistä huomiota juuri kalankasvatukseen, koska se on teollisen eläintuotannon kasvava ala, jossa esimerkiksi EU:n ja Suomen ruokapolitiikan laatijat näkevät tulevaisuuden potentiaalia. Ottaen huomioon kasvatettujen kalojen muihin tuotantoeläimiin nähden suhteellisen suuren tuotantomäärän Suomessa, tuotannon säätely on melko vähäistä.

Vaikka eläinsuojelulaki ulottuu myös kalojen kohteluun, tulkitaan sitä eri tavalla kuin nisäkkäiden tai lintujen kohdalla. Lain mukaan eläimiä on kohdeltava hyvin eikä niille saa aiheuttaa tarpeetonta kärsimystä. Tarpeettoman kärsimyksen tulkinna ei kuitenkaan perustu tutkittuun tietoon eläinten kokemuksesta, vaan se noudattelee perinteitä. Kalojen tainnutusvaatimus kalastuksen yhteydessä on kiristymässä. Uusi, vuonna 2024 voimaan tuleva laki eläinten hyvinvoinnista vaatii, että kalat pitää jatkossa tainnuttaa mahdollisimman nopeasti pyytämisen jälkeen. Laki kuitenkin rajaa suuret kalansaaliit pykälän ulkopuolelle, mikä tarkoittaa, että kalastuksessa on jatkossakin laillista antaa pyydettyjen kalansaaliiden tukehtua kalastusalusten tiloissa.⁸

Suomessa kalastettiin kaupallisilla aluksilla meri- ja sisävesillä 102 miljoonaa

kiloa kalaa vuonna 2021. Määrä on yli kuuksinkertainen verrattuna kalankasvatuksen kilomääriin. Noin 80 prosenttia tästä saaliista on silakkaa.⁹ Silakkaa pyydetään pääosin eläinten rehuksi, ja vain noin kolme prosenttia saaliista menee ihmisten ravinnoksi Suomessa.¹⁰ Kaloja käytetään rehuna merkittäviä määriä esimerkiksi Suomen turkistarhoilla. Turkisala perusteleekin omaa ”kestävyyttään” paljolti tällä argumentilla: ihmisille syötäväksi kelpaamatonta kalaa ja perkuujätettä käytetään turkiseläinten ruoaksi. Käytännössä turkisala hyödyntäne kalaa rehuuotannossa puhtaasti kustannussyistä. Kotimaisen kalastuksen voikin tällä hetkellä nähdä ennen kaikkea syömäkelpoisen biomassan hankkimisena eläintuotannon ylläpitämistä varten.

Kalastusta perustellaan Itämeren ravinnekuorman pienentämisellä. Kalat syövät kasvinosia, planktoneita ja toisia kaloja merivedestä, jonka jälkeen kalastamalla saadaan näitä ravinneketjuja poistettua vedestä. Käytännössä fosforia kuitenkin päätyy meriin yksin Suomen maatalouden päästöistä noin neljä kertaa enemmän vuodessa kuin kalastus sitä poistaa, minkä päälle tulee muiden Itämeren maiden fosforikuormitus (esimerkiksi Pietarin kaupunki tuottaa vuosittain tuplasti sen, minkä suomalainen kalastus poistaa). Samanaikaisesti kalankasvatus tuottaa tällä hetkellä noin prosentin koko Itämeren ravinnekuormasta.¹¹ Itämerta ei siis kalankasvatus- ja kalastussektorilla voida pelastaa.

7. Fiskeridirektoratet 2022, 14–16 8. Eduskunta 2022, 4.1.12.

9. Luonnonvarakeskus 2022a & Luonnonvarakeskus 2022b 10. Suomen ympäristökeskus 2020a

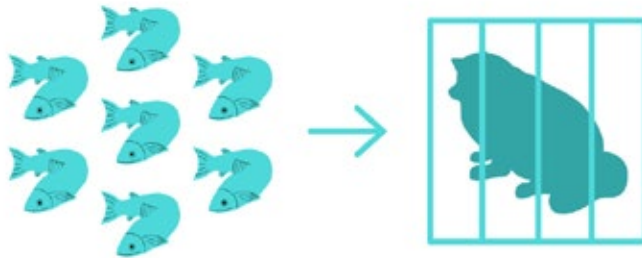
11. Suomen ympäristökeskus 2020b & Maa- ja metsätalousministeriö 2021

Suomen kalankasvatuksen kokoluokka

Kasvatettujen ja teurastettujen kalojen lukumäärää ei tilastoida yksilöittäin, vain kiloittain.

Kaloja käytetään rehuna turkistarhoilla

Kala ilmastotehtaan polttoaineena

Nykyisiä tuotantolokuja isompi kysymys on kalojen hyödyntämisen tulevaisuus Suomessa ja EU:ssa. Suomi näyttäisi nykyisin olevan polulla, jonka Animalia on tulevaisuustyössään nimennyt ”ilmastotehtaaksi”. Tässä skenaariossa Suomi pyrkii ilmaston-

muutoksen torjunnassa mallimaaksi, mutta eläinten oikeudet eivät ole merkittävässä osassa poliittisessa keskustelussa.

Kasvatetun kalan hiilidioksidipäästöt ovat eri arvioiden mukaan melko samaa luokkaa kuin broilereilla, eli selvästi matalammat kuin naudanlihan tuotannossa.¹² Kun ilmastopoliitikkaa tehdään eläinten oikeuksista piittaamatta, hyväksytään eläinten

12. Ilmasto-opas.fi 2020

teollinen hyödyntäminen, kunhan sen ei uskota aiheuttavan merkittäviä ilmastopäästöjä.

Ilmastotehtaan toiminnasta on helppo löytää esimerkkejä Suomesta. Esimerkiksi WWF, yksi maailman suurimmista ympäristöjärjestöistä, suosittelee *Kalaoppaassa* Suomessa kasvatettua kirjolohta ”parhaana valintana” kuluttajalle. Liikennevalomallissa Suomessa kasvatettu kirjolohi ansaitsee vihreän värin.¹³

Ympäristöjärjestöjä ei voi yksin nostaa tikunnokkaan tässä asiassa, sillä kalan asema on yleisesti yhteiskunnassa mielletty ennen kaikkea ekologisenä kysymyksenä. Kalaopas kuitenkin osoittaa, miten vähälle huomiolle kalat jäävät juuri eläinoikeusnäkökulmasta myös tänä päivänä.

Kalankasvatusta ei nähdä päästöjen kannalta ongelmallisena ruoan tuotantotapana. Niinpä kalan hyödyntämisen lisääminen on helppoa sovittaa yhteen hallituksen ilmastopolitiikan kanssa. Maa- ja metsätalousministeriö julkaisi vuonna 2022 *Kotimaisen kalan edistämishjelman*, joka on täynnä keinoja kalankasvatuksen ja kalastuksen edellytysten parantamiseksi. Kalojen hyvinvointi mainitaan ohjelman papereissa vain yhdessä kohdassa, siinäkin tosin vielä käynnissä olevana selvityskohtana. Ohjelman vaikutusarvio sen sijaan lupaa kalansyönnin kasvun pienentävän ”ruokavaliion hiilijalanjälkeä” viidestä kuuteen prosenttia.

Ohjelmaa lukiessa käy selväksi, ettei siinä peräänkuulutettu kestävyys liity eläinetiikkaan juuri mitenkään. Kestävyys tulkitaan puhtaasti ympäristölliseksi kes-

tävyydeksi. Tässä suhteessa ilmastotehtaan periaatteet siis käyvät toteen: eläinten teollinen hyödyntäminen voi hiilineutraalissa yhteiskunnassa jatkua vapaasti niin kauan kuin päästöt eivät kasva.

Sama näkyy myös EU-tasolla. Euroopan komissio omaksui uudet kalankasvatusta koskevat strategiset periaatteet vuonna 2021. Periaatteet ovat ”kestävyyden ja kilpailukyvyn rakentaminen, osallistuminen vihreään siirtymään, sosiaalisen hyväksynnän ja kuluttajatiedotuksen vahvistaminen, ja tiedon ja innovaatioiden lisääminen”.¹⁴ Kalankasvatus liitetään osaksi EU:n tavoittelemaa massiivista vihreää siirtymää, eli ilmastopoliittista muutosta, jossa nykyiset kestävämmät tuotantotavat korvataan vihreillä vaihtoehdoilla. Koon-tisivullaan Euroopan komission Meri- ja kalastusasioiden pääosasto mainitsee kestävyysosion lopussa lyhyesti, että ”yksi yhä tärkeämpi näkökohta on eläinten hyvinvointi kalankasvatuksessa”.¹⁵

Miten voimme parantaa kalojen tilannetta?

Kalojen kohtelun nykytilanne Suomessa ei ole mairitteleva. Lainsäädäntö onnistuu vain heikosti huomioimaan kalojen erityisiä tarpeita. Kalankasvatuksen lisäämiseen näyttää olevan laaja poliittinen konsensus eivätkä eettiset kysymykset näytä hetkauttavan julkisessa keskustelussa. Mitä siis pitäisi tehdä?

13. WWF 2022 14. Euroopan komissio 2021a 15. Euroopan komissio 2021b

Voimme listata muutamia kaikkein keskeisimpiä tavoitteita, joita kaloja koskevaan säätelyyn tulisi sisällyttää. Kasvatettavien kalojen tuskallinen hiilidioksiditainnutus tulisi kieltää ensi tilassa. Suomea merkittävästi suuremmissa kalankasvatusmaissa Norjassa tainnutusmenetelmän kieltö astui voimaan jo vuonna 2007.¹⁶

Kaloja koskevan hyvinvointitiedon kerääminen ja saatavuus on huomattavan heikkoa Suomessa. Esimerkiksi tietoa tainnutusmenetelmien yleisyydestä tai tarkastustietoa kalankasvatuslaitosten olosuhteista on vähän saatavilla. Otantaan perustuvia eläinsojelutarkastuksia ei tehdä kalankasvatuslaitoksilla ollenkaan, ja asia luultavasti vaatisi kokonaan uusia valmiuksia viranomaisilta.¹⁷

Myöskään kalojen kasvatustiheyttä ei säädellä lukuihin perustuen, vaan ainoastaan sanallisella kuvauksella ”kasvatustiheys ei saa olla niin suuri, että se vaarantaa kalojen hyvinvoinnin ja terveyden”.¹⁸ Samalla tavoin kalojen määrän tilastointi on epäselvää: nykyisin tilastot ovat kilometräisiä sen sijaan, että tilastoitaisiin yksilöitä. Kalat ovat selvästi nykyisessä lainsäädännössä biomassaa ennemmin kuin tuntoisia ja älykkäitä olentoja, joilla on oikeuksia.

Pitkällä aikavälillä Animalia tavoittelee kalan syömisestä ja kalan hyväksikäytöstä luopumista. Tämä tarkoittaa kalankasvatuksen ja nykymuotoisen kaupallisen kalastuksen kieltämistä. Animalian tavoitteena on, että Suomessa ei valtiollisilla toimilla lisättäisi kalankasvatusta tai kalansyömistä, vaan kaikki panostus koh-

dennettaisiin kasviperäisten proteiinien käytön ja tuotannon lisäämiseen.

Suomen nykyinen ilmastopolitiikka jättää kalakäytön kokonaan pimentoon, koska kalaa pidetään ekologisena vaihtoehtona esimerkiksi sian- tai naudanlihalle. Meillä on kuitenkin painavia eläineettisiä syitä kohdella kaloja muuna kuin pelkkänä punaista lihaa ekologisempaa biomassana.

Lähteet

Balcombe, Jonathan 2016: What a Fish Knows: The Inner Lives of Our Underwater Cousins. Scientific American / Farrar, Straus & Giroux.

Eduskunta 2022: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi eläinten hyvinvoinnista ja siihen liittyviksi laeiksi. HE 186/2022. Verkkolähde: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_186+2022.aspx

Eläinten hyvinvointikeskus 2023a: Kirjolohi ihmisen kasvattamana. Eläintieto.fi. Verkkolähde: <https://www.elaintieto.fi/kirjolohi/kirjolohi-ihmisen-kasvattamana/>

Eläinten hyvinvointikeskus 2023b: Kirjolohi luonnossa. Eläintieto.fi. Verkkolähde: <https://www.elaintieto.fi/kirjolohi/kirjolohi-luonnossa/>

European komissio 2021a: European Green Deal: Commission adopts strategic guidelines for sustainable and competitive EU aquaculture. Lehdistötiedote. Verkkolähde: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_1554

16. Nærings- og fiskeridepartementet 2006 17. Ruokavirasto 2022 18. Valtioneuvosto 2010, 7 §.

Euroopan komissio 2021b: Overview of EU aquaculture (fish farming). Verkkolähde: https://oceans-and-fisheries.ec.europa.eu/ocean/blue-economy/aquaculture/overview-eu-aquaculture-fish-farming_fi

Fiskeridirektoratet 2022: Key figures from Norwegian Aquaculture Industry 2021. Verkkolähde: https://www.fiskeridir.no/English/Aquaculture/Statistics/Booklets/_attachment/download/8a-fd87c7-68ed-4d8d-9d47-1b13c5c28186:1b-843760204b861b789fac3773fda48385a255dc/nokkeltall-havbruk-2021-eng.pdf

Ilmasto-opas.fi 2020: Ilmastonmuutosta voi hillitä ilmastoystävällisellä ruokavaliolla. Verkkolähde: <https://www.ilmasto-opas.fi/artikkelit/ilmaston-muutosta-voi-hillita-ilmastoystavallisella-ruoka-valiolla>

Luonnonvarakeskus 2022a: Kaupallinen kalastus sisävesillä 2021. Verkkolähde: <https://www.luke.fi/fi/tilastot/kaupallinen-kalastus-sisavesilla/kaupallinen-kalastus-sisavesilla-2021>

Luonnonvarakeskus 2022b: Kaupallinen kalastus merellä 2021. Verkkolähde: <https://www.luke.fi/fi/tilastot/kaupallinen-kalastus-merella/kaupallinen-kalastus-merella-2021>

Maa- ja metsätalousministeriö 2021: Kalastus poistaa ravinteita itämerestä. Verkkolähde: <https://mmm.fi/-/kalastus-poistaa-ravinteita-ita-meresta>

Metsähallitus 2022: Kalavaltio edistää kotimaista kalantuotantoa. Verkkolähde: <https://www.metsa.fi/vastuullinen-liiketoiminta/kalankasvatus/kalavaltio-edistaa-kotimaista-kalantuotantoa/>

Nærings- og fiskeridepartementet 2006: Forskrift om slakterier og tilvirkingsanlegg for akvakulturdyr. Lovdata.no. Verkkolähde: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2006-10-30-1250>

Ruokavirasto 2022: Otantaan perustuvat tarkastukset 2021. Verkkolähde: <https://www.ruokavirasto.fi/elaimet/elainten-hyvinvointi/elainsuojelun-valvonta/otantaan-perustuvat-tarkastukset/otantaan-perustuvat-tarkastukset-2021/>

Suomen kalankasvattajaliitto ry 2022: Kalanviljely Suomessa. Verkkolähde: <https://www.kalankasvatus.fi/wp-content/uploads/2022/05/Kalanviljely-Suomessa-2022.pdf>

Suomen ympäristökeskus 2020a: Kaupallinen kalastus on merellinen elinkeino. Östersjön. fi. Verkkolähde: https://www.ostersjon.fi/fi-FI/Ihminen_ja_Itameri/Merelliset_elinkeinot/Kaupallinen_kalastus

Suomen ympäristökeskus 2020b: Ravinnekuormituksen lähteet. Itämeri.fi. Verkkolähde: https://itameri.fi/fi-FI/Luonto_ja_sen_muutos/Itameren_tila/Rehevoityminen/Ravinnekuormituksen_lahteet

Valtioneuvosto 2010: Valtioneuvoston asetus viljeltävien kalojen suojelusta. Valtioneuvoston asetus 812/2010. Finlex. Verkkolähde: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2010/20100812>

Volstorf, Jenny & Castanheira, Maria Filipa 2023: Rainbow Trout. The fair-fish database. Fair-fish international. Verkkolähde: <https://fishethobase.net/db/30/farm/shortprofile/>

WWF 2022: Kirjolohi. WWF:n kalaopas. Verkkolähde: <https://www.fi/ruoka/kalaopas/laji/kirjolohi/>

Eläinpolitiikka ja eduskunta- puolueiden kannat

- Eläinten oikeudet eivät ole kynnykskysymys yhdellekään eduskuntapuolueelle.
- Eläinpolitiikka ei näy eduskunnassa omana politiikan sektorinaan.
- Eläinpoliittisiin puoluekyselyihin saadut vastausten perustelut paljastavat osaltaan sen, kuinka paljon puolueissa on puutetta eläinpoliittisesta osaamisesta.
- Erot eri puolueiden kannattajien asenteissa eläinaiheisiin ja kasvissyöntiin ovat suuret. Asenne on myönteisin vihreiden ja vasemmistoliiton kannattajilla.
- Hallitusohjelmalla on paljon merkitystä eläinpolitiikan edistämisessä.

Puolueiden kantoja eläinaiheisiin voi tutkia niiden ohjelmiin tutustumalla, puoluekyselyiden tuloksia analysoimalla ja mielipidemittausten kautta. Mutta mitä oikeastaan on eläinpolitiikka, ja millaisia kantoja eläinasioihin eduskuntapuolueilla on eläinkysymyksissä? Miksi eläinasioiden edistäminen on Suomessa niin vaikeaa?

Outi Ratamäki ja Sonja Tynkkynen kirjoittavat vuonna 2006 julkaistussa artikkelissa ”Eläinpolitiikka – mitä se voi olla?” eläinpolitiikan olevan uusi käsite. Artikkelissa tarkastellaan eläinpolitiikkaa muotoutumassa olevana politiikan osa-alueena. Tuolloin tilanne oli se, että eläinpoliittiset rakenteet, toimenpideohjelmat ja hallintojärjestelmät olivat vain heikosti muodostuneet päätöksenteon instituutioiksi. Nyt jo lähes 20 vuotta myöhemmin yhteiskunnallinen keskustelu eläimistä on kyllä lisääntynyt, mutta eläinpolitiikka ei edelleenkään näy omana politiikan sektorinaan.

Eläinpolitiikkaa toki tehdään, vaikka sitä ei sellaiseksi mielletäisikään. Esimerkiksi keskusta on ollut aktiivinen eläinten oikeuksien jarruttaja. Silti puolue on tehnyt eläinpolitiikkaa muun muassa turvaamalla eläintuottajien elinkeinoja ja edistämällä monille luonnonvaraisille eläimille tuhoisaa metsästyspolitiikkaa.

Uusi laki eläinten hyvinvoinnista hyväksyttiin eduskunnassa keväällä 2023, ja laki tulee voimaan 2024. Animalia on lain

käsittelyn aikana nostanut esiin, että eläinasiat eivät ole puolueille eikä äänestäjille kynnyskysymyksiä. Se on syy, miksi laista ei ole saatu niin hyvää kuin eläinten puolustajat toivoisivat. Siksi myöskään eduskunnassa ei kuulu eläimiä puolustavia aloitteita ja puheenvuoroja kuin harvakseltaan.

Vuoden 2021 *Eläinoikeusraportissa* kerrottiin lobbauksen voimasta.¹ Artikkelissa huomautettiin, että maa- ja metsätalousvaliokunnan puheenjohtaja on ollut keskustalainen (aiemmin nimellä Maalaisliitto) viimeiset 100 vuotta yhtäjaksoisesti aina vuodesta 1920. Vuoden 2023 eduskuntavaaleissa keskusta kärsi tappion ja menetti ääniä ja alueita perussuomalaisille. Nyt maa- ja metsätalousvaliokunnassa on ensimmäistä kertaa perussuomalainen puheenjohtaja.² Jää nähtäväksi, miten keskustan vallan valuminen perussuomalaisille tulee näkymään seuraavien vuosien ajan eläinpolitiikassa.

Eläinpoliittiset puoluekyselyt paljastavat eläinpoliittisen osaamisen puutteen

Animalia ja SEY Suomen eläinsuojelu ovat keränneet tietoa puolueiden eläinpolitiikasta yli kymmenen vuoden ajan. Kyselyiden avulla on mahdollista seurata sitä, miten eri puolueiden näkemykset eläinsuojelusta ja eläinten oikeuksista muuttuvat vuosien saatossa.

1. Eläinoikeusraportti 2021 2. Maaseudun Tulevaisuus 2023

Puoluekyselyihin saadut vastausten perustelut paljastavat osaltaan sen, kuinka paljon puolueissa on puutetta eläinpoliittisesta osaamisesta.³ On myös huomioitava, että kyselyissä puolueiden intressi voi olla asemoitua eläinten hyvinvoinnin puolelle, kun kysyjänä on eläinjärjestö ja vaalit ovat tulossa.

Animalia toteutti uusimman eläinpoliittisen puoluekyselyn 5.12.2022–9.1.2023. Sen vastauksia analysoidaan tarkemmin alla. Kyselyyn vastasivat eläinoikeuspuolue, feministinen puolue, keskusta, kokoomus, perussuomalaiset, SDP, vasemmistoliitto ja vihreät.

Kannat turkistarhaukseen

Väitteen *Turkistarhaus on kiellettävä* kanssa eri mieltä olivat keskusta ja perussuomalaiset (täysin) ja kokoomus (osittain). Kokoomuksella ei ole kantaa, jonka mukaan turkistarhaus tulisi kategorisesti kieltää.

Väitteen *Turkisaralan jatkumista ei tule tukea rahallisesti seuraavalla hallituskaudella* kanssa eri mieltä oli vain keskusta. Perussuomalaiset eivät ottaneet asiaan kantaa.

Turkistarhaus on kiellettävä.

Täysin samaa mieltä	SDP, Vas., Vihr., FP, EOP
Osittain eri mieltä	Kok.
Täysin eri mieltä	Kesk., PS

3. Eri vaaleissa toteutettujen puoluekyselyiden vastaukset ja perustelut löytyvät Animalian Eläinpolitiikka-sivulta: <https://animalia.fi/elainpoliittinen-puoluekysely/>

Suhtautuminen kasvisruokaan

Väitteen *Kasvipohjaisen ruoan tuotantoa tulisi tukea enemmän kuin eläinperäisen ruoan tuotantoa* kanssa eri mieltä olivat keskusta ja perussuomalaiset.

Väitteen *Suomen tulee laatia toimenpideohjelma eläinperäisen ruoan kulutuksen vähentämiseksi* kanssa eri mieltä olivat keskusta

(osittain) ja perussuomalaiset (täysin).

Yllättävää kyllä, kaikilla muilla kyselyyn vastanneilla puolueilla paitsi perussuomalaisilla suhtautuminen ilmastotoimiin oli myönteinen. Väitteen *Ilmasto- ja eläinoikeuskysymyksiä tulee painottaa seuraavalla hallituskaudella* kanssa eri mieltä (osittain) oli vain perussuomalaiset.

Kasvipohjaisen ruoan tuotantoa tulisi tukea enemmän kuin eläinperäisen ruoan tuotantoa.

Täysin samaa mieltä	Vas., Vihr., FP, EOP
Osittain samaa mieltä	Kok., SDP
Täysin eri mieltä	Kesk., PS

Suomen tulee laatia toimenpideohjelma eläinperäisen ruoan kulutuksen vähentämiseksi.

Täysin samaa mieltä	SDP, Vas., Vihr., FP, EOP
Osittain samaa mieltä	Kok.
Osittain eri mieltä	Kesk.
Täysin eri mieltä	PS

Suhtautuminen broilerintuotantoon

Väitteen *Broilerin jalostus aiheuttaa eläimille kärsimystä ja siihen tulisi puuttua* kanssa täysin samaa mieltä ovat SDP, vasemmistoliitto ja vihreät. Osittain samaa mieltä on kokoomus. Osittain eri mieltä on perussuomalaiset ja täysin eri mieltä keskusta.

Suhtautuminen kalojen hyvinvoinnin edistämiseen

Väitteen *Kasvatettavien kalojen hyvinvointia on parannettava. Kalojen hiilidioksiditainnutus on kiellettävä ja kalojen kasvatustiheyttä on rajoitettava* kanssa samaa mieltä ovat perussuomalaiset, vasemmistoliitto ja vihreät. Osittain samaa mieltä olivat keskusta, kokoomus ja SDP.

Broilerin jalostus aiheuttaa eläimille kärsimystä ja siihen tulisi puuttua.

Täysin samaa mieltä	SDP, Vas., Vihr., FP, EOP
Osittain samaa mieltä	Kok.
Osittain eri mieltä	PS
Täysin eri mieltä	Kesk.

Kasvatettavien kalojen hyvinvointia on parannettava. Kalojen hiilidioksiditainnutus on kiellettävä ja kalojen kasvatustiheyttä on rajoitettava.

Täysin samaa mieltä	PS, Vas., Vihr., FP, EOP
Osittain samaa mieltä	Kesk., Kok., SDP

Eri puolueiden kannattajien suhtautuminen eläinaiheisiin

Tämän raportin artikkelissa Eläimet ja ilmasto vuonna 2023 käsitellään kansalaisten asenteita tiettyihin eläin- ja ympäristökysymyksiin. Niiden perusteella erot eri puolueiden kannattajien asenteissa ovat erittäin suuret.

Selvästi kielteisimmän eläinten asemaa parantavaan politiikkaan suhtautuvat perussuomalaisten ja keskustan kannattajat. Myös kokoomuksen kannattajien vastaukset kuvaavat negatiivisempaa suhtautumista kuin vastaajilla keskimäärin. Asenne eläinten hyvinvoinnin ja oikeuksien edistämiseen on myönteisin vihreiden ja vasemmistoliiton kannattajilla, ja ero vastapuoleen on merkittävä. SDP:n kannattajat suhtautuvat keskimääräistä positiivisemmin väittämiin, mutta ero on selvästi maltillisempi kuin erot asenteellisissa ääripäissä.

Animalia toteutti SEYn kanssa maaliskuussa 2023 puolueille kyselyn EU-tason eläinpolitiikan edistämisestä.⁴ Myönteisimmän eläinten hyvinvoinnin edistämiseen Euroopan unionissa suhtautuvat vasemmistoliitto, vihreät ja SDP. Vähiten eläimiä olivat valmiita puolustamaan kes-

kusta ja perussuomalaiset. Kokoomus jäi keskikastiin.

Eläimet puolueiden työryhmissä ja puolueohjelmissa

Eduskuntapuolueista vihreät on ensimmäinen, jolla on ollut ohjelmissa erikseen eläimiä koskeva linjapaperi. Ohjelma *Koh-ti eettistä eläinten pitoa* julkaistiin 1998. Myöhemmin vihreiden eläinpoliittiseksi linjapaperiksi nimetty ohjelma julkaistiin 2008. Linjapaperissa sanottiin vihreiden suhteesta eläintuotantoon näin: ”Eläintuotannon lähtökohdaksi on otettava eettinen korkealaatuisuus. Tämä edellyttää eläinten itseisarvon kunnioittamista ja niiden lajityypillisen käyttäytymisen mahdollistamista. Erityisesti tulee suosia luonnonmukaista tuotantoa.”

Eduskuntapuolueiden eläinoikeuspoliittisten linjausten puutetta haastamaan perustettiin eläinoikeuspuolue vuonna 2015. Puolueen periaateohjelma vuodelta 2016 keskittyi pelkästään eläinaiheisiin. Periaateohjelman lisäksi eläimet ovat olleet keskiössä puolueen kuntavaaliohjelmissa, yhteiskuntapoliittisessa ohjelmassa sekä erillisessä tulevaisuusohjelmassa. Eduskuntavaaleissa 2019 puolue kampanjoi vaaliohjelmalla, jonka nimi oli *On eläinpolitiikan aika*. Tuossa ohjelmassa esitettiin, että muunlaisten eläinten perusoikeudet kirjataan Suomen perustuslakiin.⁵

4. Animalia 2023 5. Koska puolue ei kaksissa eduskuntavaaleissa saanut läpi kansanedustajaa, se putosi puoluekisteristä keväällä 2023.

Vasemmistoliiton kansanedustaja Mai Kivelä jättikin lakialoitteen eläinten perusoikeuksien huomioimisesta loppuvuodesta 2022.⁶ Aloite perustuu Suomen eläinoikeusjuristien laatimaan perusoikeushdotukseen. Vaikka lakialoite ei johtanut toimiin, oli kyseessä ensimmäinen kerta, kun eläinten perusoikeuksista keskusteltiin isossa salissa. Vuoden 2019 vaaleissa eläinpolitiikka ei vielä ollut näkyvisä eduskuntapuolueiden kampanjoissa ja eläinoikeuskärjellä kampanjoivia ehdokkaita oli vain muutama. Tilanne muuttui vuoden 2023 eduskuntavaaleissa jonkin verran, ja eläinpolitiikka näkyi useiden ehdokkaiden teemoissa.

Vasemmistoliitolle perustettiin 2020 eläinpoliittinen työryhmä tekemään ensimmäinen eläinpoliittinen ohjelma. Se julkaistiin 7.10.2022. Ohjelman mukaan vasemmistoliitto haluaa tehdä politiikkaa, joka edistää eläinten oikeuksia ja hyvinvointia. Eläinpoliittisen ohjelman tarkoitus on tuoda eläimet esille ja tärkeäksi teemaksi osana vasemmistoliiton tekemää yhdenvertaista politiikkaa. Tämän ohjelman lisäksi puolueen Porissa kesäkuussa 2022 hyväksytyssä tavoiteohjelmassa on kohta eläinpolitiikka. Tämä oli ensimmäinen kerta, kun tavoiteohjelmassa on kohta eläimille. Työryhmän toiminta päättyi näiden ohjelmakohtien julkaisun jälkeen.

Myös SDP:lle on ehdotettu eläinpoliittisen ryhmän perustamista 2021. Voikin ajatella, että Eläinoikeuspuolueen

perustaminen kiritti sen aatemaailmaa lähinnä olevien puolueiden eläinpolitiikan kehittämistä. Puolueiden riveissä alkoi tulla kiire lisätä ohjelmiin hiukan enemmän eläinkysymyksistä kiinnostuneiden äänestäjien odottamaa sisältöä.

Muilla puolueilla erillisiä eläinpoliittisia ohjelmia ei ole, ja eläinasioita ei välttämättä ole mukana muissakaan puolue- tai vaaliohjelmissa lainkaan.

Hallitusohjelmat määrittelevät eläinpolitiikkaa

Vaikka eläinten hyvinvointia tai oikeuksia edistäviä tavoitteita olisi kirjattu vaaliohjelmiin, ei se vielä tarkoita tavoitteiden täytäntöönpanoa. Käytännössä hallitus muodostetaan kompromissina, jossa puolueet luopuvat tavoitteistaan. Mitä pienempi kannatus puolueella on, sitä enemmän on annettava periksi. Puolueiden tahto eläinasioissa mitataan hallitusneuvotteluissa. Eläimet jäävät usein muiden tavoitteiden jalkoihin.

Rinteen ja Marinin hallitusohjelmaan kirjattiin selvityksiä tuotantoeläinten hyvinvointiin liittyen, mutta konkreettiset teot tuotantoeläinten hyvinvoinnin parantamiseksi jäivät vähäisiksi. Hallitusohjelman ”Hiilineutraali ja luonnon monimuotoisuuden turvaava Suomi” -luvun viimeinen tavoite kuului: ”Parannetaan eläinten hyvinvointia”.

6. Mai Kivelä on toiminut Animalian toiminnanjohtajana 2015–2019.

Hallituksen toimintasuunnitelma seuraa hallitusohjelman toteutusta. Suunnitelmaan valittiin noin 200 toimenpidettä, joilla hallitusohjelman tavoitteita edistettiin. Eläinten hyvinvointiin liittyvät keinot eivät olleet suoraan mukana toimintasuunnitelmassa.

Hallitusneuvottelujen aikana 2019 eläinsuojelulaki nousi kuitenkin kiistakapulaksi, mikä kertoo eläinten nousemisesta tärkeäksi asiaksi poliittisella tasolla. Valmiissa hallitusohjelmassa eläimistä oli kirjauksia, mutta tuotantoeläinten kohdalla oli tehty myönnytyksiä. Hallitusohjelmasta löytyi lause, että lainsäädännöllisin toimin ei aiheuteta lisäkustannuksia maatalo-usyrittäjille ilman kompensatiota.

Puolueiden luonnostellessa seuraavien eduskuntavaalien ohjelmia vuonna 2022 Animalia esitti niille vaateen, että seuraavaan hallitusohjelmaan on saatava kirjaus turkistarhauskiellosta lyhyellä siirtymäajalla. Riippumatta hallituspohjasta eläinten oikeuksien edistäminen tulee olemaan erittäin haasteellista niin kauan, kun suurin osa eduskuntapuolueista joko vastustaa eläinten hyvinvoinnin parantamista tai on välinpitämättömiä eläinpolitiikan suhteen.

Animalia jatkaa kaikkiin puolueisiin vaikuttamista.

Lähteet

Animalia 2023: Eläinpoliittinen puoluekysely EU:n eläinten hyvinvointilainsäädännöstä.

Verkkolähde: <https://animalia.fi/elainpoliittinen-puoluekysely/puoluekysely-eun-elainten-hyvinvointilainsaadannosta/>

Eläinoikeusraportti 2021: Lobbauksen voima.

Verkkolähde: <https://animalia.fi/verkkojulkaisut/lobbauksen-voima/>

Maaseudun Tulevaisuus 2023: Keskusta menetti ”ikiaikaisen” maatalouden valtapaikkansa perussuomalaisille. 13.4.2023. Verkkolähde: <https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/uutiset/9ec35588-05fe-4bb8-a68b-d3a74098cf78>

Kuvat:

Jo-Anne McArthur / We Animals Media (s. 6, s. 26)
Benjamin Blomstedt / We Animals Media (s. 14, s. 46)
Josef Kubes / iStock (kansi, s. 38, takakansi)

animalia.